

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ**

студента 2 курсу 5 м групи

спеціальності 081 «Право»

спеціалізації

«Комерційне право»

Вишневого Петра Васильовича

Науковий керівник

к.ю.н., доц.

Нескороджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми,

д.ю.н, проф.

Бакалінська Ольга Олегівна

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Поняття та правові основи господарської діяльності у Збройних Силах України.....	7
1.1 Поняття та види господарської діяльності. Господарська діяльність Збройних Сил України.....	7
1.2 Аналіз законодавства, що регулює господарську діяльність в Збройних силах України.....	12
Розділ 2. Господарсько-правовий статус військової частини.....	20
2.1. Військова частина як суб'єкт господарської діяльності.....	20
2.2. Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України.....	37
2.3. Правовий статус майна військових частин.....	39
Розділ 3 . Проблеми здійснення та обліку окремих видів господарської діяльності військових частин Збройних Сил України.....	52
3.1. Правова характеристика видів господарської діяльності, здійснення яких дозволяється військовим частинам Збройних Сил України.....	52
3.2. Особливості обліку та використання коштів, отриманих від результатів власної господарської діяльності військової частини.....	71
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення національної (та її складових – воєнної, інформаційної, економічної) безпеки українського суспільства є однією з найважливіших функцій нашої держави, основні завдання із захисту суверенітету і територіальної цілісності якої покладаються на Збройні Сили України (далі – ЗС України). Успішні дії останніх безпосередньо залежать від рівня їх матеріально-технічного забезпечення. Водночас сучасні економічні відносини тісно пов'язані з військово-господарською діяльністю ЗС України, що передбачає ефективне використання внутрішніх матеріальних та організаційних ресурсів для самостійного отримання додаткових джерел фінансування потреб оборони. Однак, правове регулювання цього виду діяльності, значимість якої для гарантування інтересів держави в оборонній сфері не підлягає сумніву, характеризується нерозвиненим станом, фрагментарністю, наявністю прогалин і колізій. Особливої ваги ця проблематика набуває в сучасних умовах життя країни, коли влада усвідомила неприпустимість зневажливого ставлення до національних Збройних Сил. Теоретичні та практичні основи господарсько-дохідної діяльності ЗС України необхідно будувати на досягненнях і господарсько-правової, і економічної науки, щоб повною мірою врахувати, оцінити та визначити напрями і перспективи розвитку тих її форм та видів, що сприятимуть отриманню максимальної економічної віддачі без зниження рівня бойової та мобілізаційної готовності військ. Отже, створення міцного правового фундаменту для господарської діяльності ЗС України є однією із першочергових задач, які постають перед науковцями та практикуючими фахівцями у цій сфері державних інтересів. Окремі проблеми, пов'язані з господарською діяльністю військових частин, розглядалися представниками господарсько-правової, цивільно-правової, земельно-правової, військово-адміністративної науки. У працях В. К. Белога, П. П. Богуцького, О. М. Вінник, О. Р. Зельдіної, І. В.

Кириленка, П. М. Кондика, А. В. Кудашкіна, І.Ю. Марка, В. І. Мунтіяна, Ю. А. Поніматченка, О. М. Суркова та ін. порушувалися загальні питання організації військового господарювання, ознак правового режиму військово-господарської діяльності на сучасному етапі існування ЗС України як одного із різновидів спеціального режиму господарювання. Окремим аспектам правового статусу майна, закріпленого за військовими частинами, в т.ч. отриманого від їх власної господарської діяльності, присвячено праці А. В. Венедиктова, В. В. Віноградова, В. В. Лесового, О. М. Пащенко, М. З. Романюка, В. С. Щербини та Л. М. Сморгчової. Але загалом рівень наукової розробленості питань правового регулювання господарської діяльності військових частин ЗСУ України не відповідає сучасним завданням державної політики у цій сфері, не дозволяє розв'язувати конкретні проблеми її розвитку й удосконалення в період ринкової трансформації українського суспільства, що й зумовило необхідність цього дослідження..

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка теоретичних і практичних положень, що визначають правову природу відносин у сфері господарської діяльності ЗС України, виявлення проблем її практичної реалізації, пошук та обґрунтування можливих шляхів їх розв'язання, формулювання пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в цій сфері.

Відповідно до вказаної мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- охарактеризувати специфіку військово-господарської діяльності ЗС України, а також дослідити стан та особливості її правового регулювання;
- проаналізувати законодавство, що регулює господарську діяльність в Збройних Силах України
- визначити господарсько-правовий статус військових частин, які здійснюють діяльність у сфері господарювання;
- визначити та охарактеризувати порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України;
- визначити особливості правового режиму майна, закріпленого за

- військовими частинами як суб'єктами господарювання;
- надати правову характеристику видам господарської діяльності, що дозволяються військовим частинам ЗС України та запропонувати основні критерії їх класифікації;
 - проаналізувати особливості обліку та використання коштів, отриманих від господарської діяльності ЗС України, а також визначити принципи їх розмежування;
 - розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення національного законодавства в дослідженій сфері діяльності.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності військовими частинами ЗС України

Предметом дослідження є правове регулювання господарської діяльності ЗС України.

Методи дослідження У дослідженні використано систему різних методів та прийомів наукового пізнання. Серед них основна роль належить діалектичному і формально-логічному методам, за допомогою яких досліджуються: роль і місце інституту господарської діяльності Збройних Сил, а також споріднених з ним інших інститутів військово-господарського права в системі господарського законодавства України, реалізація ідеї збалансованого урахування публічних і приватних інтересів у специфічних умовах правового режиму господарювання військових частин, співвідношення загальних і спеціальних норм права у цій сфері, сутність (правова природа) господарської діяльності ЗС України, її неоднорідність та принципова відмінність від підприємництва (пп. 1.2., 2.3.). Досягненню мети дослідження сприяло комплексне застосування етимологічного, телеологічного, семантичного та системного методів аналізу правових норм, зокрема при з'ясуванні господарської правосуб'єктності військових частин, правового режиму державного майна, закріпленого за ЗС України, особливостей його використання у господарській діяльності військ (пп. 2.1., 2.2.) тощо. За

допомогою статистичного та аксіологічного методів було здійснено аналіз ефективності господарської діяльності військових частин, що приносить додаткове фінансування потреб оборони, а також з'ясовано значимість цієї діяльності для ЗС України та перспективи її розвитку (пп. 1.2., 3.1., 3.2.).

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні військово-господарської діяльності, на основі якого визначено заходи щодо вдосконалення господарсько-правового статусу військових частин Збройних Сил України та обґрунтовано гарантії спрямування військового господарювання на найбільш повне виконання Збройними Силами поставлених перед ними завдань, а також викладена в окремих положеннях статті «Правове регулювання господарської діяльності», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018 - С.134-137.

Практичне значення випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що висновки дослідження можуть бути використані у науково-дослідній діяльності та подальших наукових розробках при узгодженні правового режиму господарювання військових частин із суміжними інститутами господарського, військового та інших галузей права.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та пропозицій, та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 101 сторінка, із яких основна частина роботи займає 89 сторінок. Список використаних джерел складається з 100 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

1.1 Поняття та види господарської діяльності. Господарська діяльність Збройних Сил України

Поняття господарської діяльності наводиться в ст. 3 Господарського Кодексу України (далі — ГК України). Під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Класичні ознаки господарської діяльності, наголошуючи на її суспільно корисному характері, наводить авторитетний український учений В. С. Щербина «Суспільно корисна господарська діяльність:

по-перше, полягає у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб;
по-друге, виконується на професійних засадах;
по-третє, результати такої діяльності мають реалізовуватися за плату, тобто функціонувати як товар;
по-четверте, поєднує як приватні інтереси виробника, так і публічні інтереси (держави, суспільства, значних верств населення тощо)».

Виходячи зі змісту ст. 3, 42, 52 ГК загальні різновиди господарської діяльності можна згрупувати таким способом:

- 1) комерційна господарська діяльність (підприємництво) — господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку;
- 2) некомерційна господарська діяльність — господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку;

3) господарське забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів — діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання.

Слід зауважити, що вичерпний перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню, встановлює Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015р.

Водночас відповідно до ст. 259 ГК вид господарської діяльності має місце в разі об'єднання ресурсів (устаткування, технологічних засобів, сировини та матеріалів, робочої сили) для створення виробництва певної продукції або надання послуг. Окремий вид діяльності може складатися з єдиного простого процесу або охоплювати низку процесів, кожний з яких входить до відповідної категорії класифікації.

Виходячи з положень розд. VI, VII ГК можна виокремити такі види господарської діяльності:

1. Господарсько-торговельна діяльність — діяльність, що її здійснюють суб'єкти господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію через надання відповідних послуг.

Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), у межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня або зовнішня торгівля.

Господарсько-торговельна діяльність може вестися суб'єктами господарювання в таких формах: матеріально-технічне постачання і збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля і громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу.

Господарсько-торговельна діяльність опосередковується господарськими договорами поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни (бартеру), лізингу та іншими договорами.

2. Агентська діяльність — комерційне посередництво, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання під час здійснення ними господарської діяльності способом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Комерційне посередництво є підприємницькою діяльністю.

Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, що ґрунтується на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво.

Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоч і в чужих інтересах, але від власного імені.

3. Перевезення вантажів — господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

Суб'єктами відносин перевезення вантажів є перевізники, вантажовідправники та вантажоодержувачі.

Перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній флот, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту.

Допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням вантажів, є транспортна експедиція.

4. Капітальне будівництво — будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і

розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення та здійснюються на умовах підяду.

5. Інноваційна діяльність — діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Фінансова діяльність включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування.

6. Фінансове посередництво — діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюють установи банків та інші фінансово-кредитні організації.

Страхування у сфері господарювання — це діяльність, скерована на покриття довготермінових та короткотермінових ризиків суб'єктів господарювання з використанням заощаджень через кредитно-фінансову систему або без такого використання.

Допоміжною діяльністю у сфері фінансів та страхування є недержавне управління фінансовими ринками, біржові операції з фондовими цінностями, інші види діяльності (посередництво у кредитуванні, фінансові консультації, діяльність, пов'язана з іноземною валютою, страхуванням вантажів, оцінювання страхового ризику та збитків, інші види допоміжної діяльності).

7. Комерційна концесія — за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується додержувати умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду праволодільця в повному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності.

8. Зовнішньоекономічна діяльність — господарська діяльність, під час здійснення якої майно та/або робоча сила перетинають митний кордон України.

Крім того, розд. VIII ГК установлює спеціальні режими господарювання, а саме:

1) спеціальна (вільна) економічна зона — частина території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів.

Спеціальні (вільні) економічні зони створюються для залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільної з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, упровадження нових технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України;

2) концесія — це надання з метою задоволення суспільних потреб уповноваженим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі вітчизняним або іноземним суб'єктам господарювання (концесіонерам) права на створення (будівництво) та/або управління (експлуатацію) об'єктом концесії за умови взяття концесіонером на себе відповідних зобов'язань, майнової відповідальності і підприємницького ризику.

3) інші види спеціальних режимів господарської діяльності:

- а) виключна (морська) економічна зона України;
- б) здійснення господарської діяльності на державному кордоні України;
- в) здійснення господарської діяльності в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, на територіях і об'єктах, що особливо охороняються;
- г) господарська діяльність у Збройних Силах України;
- д) здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку;
- е) здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації і в умовах воєнного стану.

1.2 Аналіз законодавства, що регулює господарську діяльність в ЗС України

Основним нормативно-правовим актом, що закріплює основи господарської діяльності є Господарський кодекс України, в якому і визначається поняття цієї діяльності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 вказаного кодексу, під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Визначення поняття «господарська діяльність» має ключове значення для всього масиву господарського законодавства. Більше того, воно використовується і в інших галузях законодавства. Ця обставина вимагає максимально чіткого підходу до формулювання цього поняття. Проте чинне господарське законодавство до останнього часу містило декілька визначень поняття господарської діяльності. Однак за своїм змістом ці визначення суттєво різнилися, що негативно позначалося на розв'язанні конкретних господарських питань.

Господарський кодекс України після вступу в силу 2004 року закріпив базове на сьогоднішній день визначення поняття господарської діяльності.

Звужуючи поняття господарської діяльності, слід наголосити на тому, що у ч. 2. ст. 3 Господарського кодексу України визначено її поділ, а саме господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями, але господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Як бачимо, головним критерієм поділу господарської діяльності на види є мета (одержання прибутку або без його одержання). Кодекс містить окремі положення про «неприбуткову» або «некомерційну (неприбуткову)» діяльність. Йдеться, наприклад, про діяльність благодійних та військових організацій. У цих організаціях така діяльність має підпорядкований, допоміжний характер.

Переходячи безпосередньо до поняття господарської діяльності у Збройних Силах України, варто звернутися до ст. 414 Господарського кодексу України, де наголошується на тому, що у Збройних Силах України може здійснюватись лише некомерційна (неприбуткова) господарська діяльність, яка відповідно до статті 52 вказаного кодексу є самостійною систематичною господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямованою на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

І в цій же 414 статті визначено поняття господарської діяльності у Збройних Силах України, яке трактується як специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності, що передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) у межах і в порядку, визначених законом.

Досить цікавим для нашого законодавства і позитивним фактом з точки зору узгодженості правових норм є те, що у ст. 1 профільного Закону України

«Про господарську діяльність у Збройних Силах України» визначення поняття такої діяльності є ідентичним визначенню, викладеному у Господарському кодексу. Лише є одна відмінність, яка фактично не міняє змісту визначення, - відображення у понятті, вказаному у Законі, що межі та порядок здійснення вказаних дій передбачаються саме Законом України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України».

Можна зробити висновок, що специфіка господарської діяльності в Збройних силах України визначається такими моментами:

- по-перше, - це неприбуткова діяльність;
- по-друге, дана діяльність здійснюється з метою господарського забезпечення повсякденної життєдіяльності військових частин, установ і організацій, а також для підтримки на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності;
- по-третє, для здійснення Збройними силами господарської діяльності необхідна спеціальна реєстрація військової частини;
- по-четверте, господарська діяльність у Збройних силах України може здійснюватися в таких формах: організація і функціонування підсобних господарств, виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг;
- по-п'яте, рухоме і нерухоме військово майно може передаватися в оренду юридичним і фізичним особам без шкоди для бойової та мобілізаційної готовності. Передача військового майна в оренду здійснюється на конкурсній основі, що є обов'язковою умовою при оренді військового майна. При цьому законодавство забороняє передавати в оренду озброєння, боєприпаси, бойову і спеціальну техніку.

Говорячи власне про правові основи, то основні нормативно-правові акти фактично зазначалися вище, проте необхідно наголосити, що особливості здійснення господарської діяльності у Збройних Силах України визначаються ст. 414 Господарського кодексу України, Законом України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» та рядом інших нормативно-правових актів, а саме:

Зокрема, у ст. 1 вище зазначеного закону наголошується на тому, що господарська діяльність у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, така діяльність не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності, а також не допускається залучення військовослужбовців до виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, не передбачених цим Законом.

Як зазначає Зельдіна О.Р., у законодавстві радянського часу мала місце значна специфіка в правовому режимі військового господарства і господарської діяльності Збройних сил. У військовому законодавстві виділявся розділ «Правові основи військового господарства» [32, с. 110–112].

Низкою нормативних актів визначалась специфіка правового регулювання господарювання, що обумовлено особливостями положення і діяльності військ. Така обумовленість зберігається і в даний час та враховувати її необхідно не тільки в контексті комплексного військового законодавства, але й у контексті галузевого господарського законодавства.

Майно, що знаходиться в оперативному управлінні Збройних сил, складає значну частину державної власності. Спеціальний режим господарювання в Збройних силах - це насамперед установлені законодавством особливості володіння, користування і розпорядження цим майном, тобто значною частиною державної власності. Тому правовий режим цього майна та господарська діяльність, що здійснюється з його використанням, має недругорядне значення для економіки і, зокрема, для її державного сектора.

Господарське забезпечення Збройних сил України регулюється за допомогою встановлення обмежень при організації та здійсненні господарських операцій військовими частинами для підтримки їхньої життєдіяльності, бойової та мобілізаційної готовності, що дозволяє збалансувати публічні і приватні інтереси. До інших нормативно-правових актів відносяться:

а) Закон України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року, у ст. 9 якого визначається, що економічну та господарську діяльність у Збройних Силах України регулює Кабінет Міністрів України, а ст. 14, окрім вище зазначеного, закріплює те, що земля, води, інші природні ресурси, а також майно, закріплені за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, є державною власністю, належать їм на праві оперативного управління та звільняються від сплати усіх видів податків відповідно до законів з питань оподаткування;

б) Закон України «Про правовий режим майна в Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 року, який визначає поняття та статус військового майна, що має безпосереднє відношення до господарської діяльності в Збройних Силах України. Так, відповідно до закону військове майно - це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо;

в) Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 року, ч. 3 ст. 1 якого закріплює наступне: відносини оренди рухомого та нерухомого майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також за спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, підпорядкованими йому регіональними органами та територіальними підрозділами, закладами та установами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які ведуть його облік у спеціальному порядку, регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України»;

г) Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24 березня 1999 року, який у ст. 100 серед повноважень помічника командира полку з правової роботи (юрисконсульта полку) передбачає здійснення правового забезпечення господарської діяльності полку, участь у підготовці, укладенні та здійсненні контролю за виконанням господарських договорів, організація претензійної роботи, підготовка позовів та скарг до суду.

г) Концепція економічної та господарської діяльності Збройних Сил України в сучасних умовах, затверджена Указом Президента України від 19 квітня 1997 року, яка має визначити основні напрями розроблення та реалізації комплексної системи цієї діяльності, ефективного використання наявних потенціалів (наукового, технічного, матеріально-виробничого, трудового), впровадження нових форм господарювання. При цьому Концепція ставить за мету забезпечити високу боєздатність Збройних Сил України, створити нормативно-правову базу їх економічної та господарської діяльності, впровадити жорсткий контроль за ресурсними потоками в оборонній сфері, запобігти зловживанням та іншим порушенням законодавства України;

д) Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2000 року, який визначає механізм реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах, а також виключення з відповідного реєстру таких військових частин у разі припинення ними в установленому порядку господарської діяльності;

е) Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 року, яким визначається містить широкий спектр видів господарської діяльності, що дозволяється провадити військовим частинам.

є) Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, затверджене Наказом Міністерства оборони України від 16 липня 1997 року, яким визначаються:

- основи організації та ведення військового (корабельного) господарства;
- права та обов'язки посадових осіб військової частини (корабля) та з'єднання, пов'язані з веденням військового (корабельного) господарства;
- порядок планування та здійснення контролю господарської діяльності;
- порядок організації матеріально-технічного, аеродромно-технічного, ветеринарного, торговельно-побутового, квартирно-експлуатаційного, фінансового та іншого забезпечення;
- порядок приймання і здачі посади та облікової документації особами, на яких покладено ведення військового (корабельного) господарства;
- порядок створення військового господарства при формуванні та порядок ліквідації його при розформуванні військової частини (з'єднання);
- порядок вирішення інших питань щодо організації та ведення військового (корабельного) господарства.

ж) Державна програма розвитку Збройних Сил на період до 2020 року була затверджена 22 березня 2017 року Указом Президента України Петра Порошенка. Програма була розроблена Міністерством оборони України та Генеральним штабом ЗС України із залученням потужного досвідченого колективу іноземних радників та вітчизняних експертів. Програма формувалася з урахуванням вимог Ради безпеки та оборони України та опиралася на рішення РНБО «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» та «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

За мету розвитку ЗСУ ставилося набуття ними спроможностей для ефективного реагування на загрози національній безпеці України у воєнній сфері та у сфері оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, а також досягнення євроатлантичних стандартів та критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в НАТО. Досягнення цієї мети мало здійснюватися шляхом імплементації наступних стратегічних цілей, що були сформовані на основі Стратегічного оборонного бюлетня України:

розвиток системи управління ЗС України на основі прийнятих у НАТО принципів і стандартів;

удосконалення системи оборонного планування, запровадження в Міністерстві оборони України та ЗС України прозорого та ефективного управління ресурсами з використанням сучасних євроатлантичних підходів;

набуття спроможностей ЗС України для гарантованої відсічі збройній агресії, оборони держави та участі в підтриманні миру і міжнародної безпеки;

створення єдиної системи логістики та удосконалення системи медичного забезпечення ЗС України відповідно до стандартів НАТО;

професіоналізація ЗС України та створення необхідного військового резерву.

Таким чином, чинне законодавство досить повно та всебічно врегульовує питання щодо господарської діяльності у Збройних Силах України, визначаючи, зокрема, це поняття як специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності, що передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) у межах і в порядку, визначених законом.

РОЗДІЛ 2.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

2.1. Військова частина як суб'єкт господарської діяльності

Проаналізувавши характерні ознаки суб'єктів господарювання – військових частин, які здійснюють діяльність у сфері господарювання на підставі Закону країни «Про господарську діяльність у Збройних Силах країни», стає зрозумілим, що військові частини, які займаються господарюванням, є повноправними та самостійними суб'єктами господарських правовідносин. Вступ військової частини у господарський оборот під своїм дійсним або умовним найменуванням зумовлено сукупністю таких факторів: її належності до бойових чи забезпечувальних підрозділів ЗС країни, необхідності забезпечення встановленого режиму секретності, потреби в інформуванні населення щодо сфери та специфікації своєї діяльності. Висвітлюються особливості право- та деліктоздатності військових частин. Господарську правоздатність військових частин визначено як спеціальну правоздатність, зміст якої полягає в нормативно-визначеній здатності військових частин мати такі права і нести обов'язки, котрі забезпечують можливість їх участі у господарських правовідносинах (у господарському обороті) з метою залучення додаткових механізмів матеріального забезпечення їх публічно-правової діяльності та діяльності ЗС країни загалом.

Закон країни «Про здійснення господарської діяльності у Збройних Силах країни» у статті 3 визначає перелік суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність у Збройних Силах країни.

Так, відповідно до цієї норми суб'єктами господарської діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та

видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Варто також підкреслити, що в українському законодавстві військові частини як суб'єкти господарської діяльності можуть використовуватися в узагальненому розумінні, включаючи перелік всіх вище зазначених суб'єктів.

Відповідно до Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України під військовими частинами треба розуміти частини, які входять до складу з'єднань, окремі частини, кораблі, установи, військово-навчальні заклади, об'єкти та організації Збройних Сил України, які ведуть своє господарство, а також адміністративно-господарські частини, відділення, відділи, управління та інші господарські підрозділи, органи військового управління відповідних рівнів, на які покладені завдання щодо матеріального та технічного забезпечення діяльності цих органів та їх особового складу.

Із загального аналізу норм, що регулюють господарську діяльність у Збройних Силах України, ознаки вказаних суб'єктів. По-перше, це структури, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету. По-друге, наявність відокремленого господарства. Відповідно до законодавства під відокремленим слід розуміти функціонування у військовій частині відповідних служб забезпечення: фінансової, речової, пально-мастильних матеріалів, квартирно-експлуатаційної, медичної, технічного забезпечення, продовольчої тощо. Фактично під відокремленістю господарства частини мається на увазі її майнова відокремленість як ознака відокремленості юридичної особи від інших юридичних осіб та держави. [66, с. 49].

Наступними ознаками суб'єкта господарської діяльності є наявність у військової частини кошторису надходжень і видатків та рахунків в установах банків. З урахуванням переведення бюджетних установ і організацій на казначейську форму обслуговування повинно йтися про наявність у частинах рахунків у органах Державного казначейства. Але для цього необхідно внести відповідні зміни до Закону.

Думки та праці російських вчених та практиків, у яких можна знайти більше теоретичних досліджень з проблематики правового регулювання у сфері оборони, з правових аспектів провадження військовими частинами економічної та господарської діяльності неоднозначні. Спільним є визнання того, що армія не може стояти осторонь процесів реформування економіки, а, отже, ці частини повинні бути повноправними учасниками цивільно-правових та господарсько-правових відносин.

Провадження структурами Збройних Сил господарської діяльності має виключно дозвільний характер. З теоретичних позицій маємо класичну форму взаємовідносин «по вертикалі і горизонталі», тобто регулювання відносин органів господарського управління і господарюючих суб'єктів.

Говорячи про види названої господарської діяльності, слід звернути увагу на те, що на підставі ч. 2 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» перелік видів господарської діяльності, здійснення котрої дозволяється вказаним частинам, визначений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 р. №1171 «Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил». Затверджений зазначеною постановою перелік досить специфічний. Він складений з урахуванням положень Державного класифікатора видів економічної діяльності, затвердженого Наказом Державного комітету по стандартизації, метрології і сертифікації від 22 жовтня 1996 р. №441. Специфіка переліку полягає також у тому, що він визначає не тільки види діяльності для частин Збройних Сил, а й для інших військових формувань. Перелік містить широкий спектр видів названої діяльності, що дозволяється провадити військовим частинам.

Крім того вказаний перелік підкреслює, що військові частини, що займаються оптовою та роздрібною торгівлею, реалізують тільки ту продукцію, що виробляється ними безпосередньо. Ці військові частини не можуть реалізовувати закріплене за ними військове майно та займатися посередницькою діяльністю.

Також у ч. 3 ст. 3 Закону України «Про господарську діяльність в Збройних Силах України» вказується, що господарська діяльність, яка підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання у встановленому законом порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії.

Також профільний закон закріплює загальні особливості відповідальності військової частини як суб'єкта. За невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також за шкоду і збитки, заподіяні довікілью, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі, військова частина як суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність, передбачену законом та договором. Військова частина як суб'єкт господарської діяльності за своїми зобов'язаннями відповідає коштами, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису (крім захищених статей), а в разі їх недостатності відповідальність за зобов'язаннями військової частини несе Міністерство оборони України. Стягнення за зобов'язаннями військової частини не може бути звернено на майно, за нею закріплене. [45, с. 98–101].

Обмеження або припинення господарської діяльності військової частини може бути здійснено за рішенням Міністерства оборони України.

Отже, можна підсумувати, що військова частина є основним суб'єктом господарської діяльності в Збройних Силах України, враховуючи те, що законодавець під нею часто узагальнено має на увазі військові частини, установи, організації та інші структури збройних сил.

Питання правового регулювання легалізації господарської діяльності військової частини Збройних Сил перед входженням її в господарський оборот потребує удосконалення. Загальні правила утворення суб'єкта господарювання визначені статтями 56, 57 ГК України з посиланням на необхідність додержання вимог законодавства. Враховуючи виключну специфіку та важливість завдань, 54 покладених на Збройні Сили, із збройного захисту українського суспільства, правила утворення військових частин мають конкретизуватися спеціальним законом. Але ні Закон України «Про Збройні

Сили України», ні Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України», ні інші закони, що регулюють організацію і діяльність ЗС України, не визначають порядок (процедуру) створення військових частин та інших організацій національних Збройних Сил взагалі, в тому числі особливості їх створення як суб'єктів господарювання. Закріплена статтею 4 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» норма про те, що порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у ЗС України визначається КМУ, не може вважатися цілком вірною з точки зору конституційного припису, відповідно до якого порядок діяльності військових формувань, на які покладено завдання із забезпечення державної безпеки, визначається законом [64, ч. 3 ст. 17]. На сумнівній можливості здійснювати регулювання Урядом країни господарської діяльності структур Збройних Сил так само акцентував увагу відомий правознавець П. Кондик ще у 2003 році [40, с. 37]. Понад те, встановлений Кабінетом Міністрів Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах (далі, якщо не оговорено окремо, – Постанова № 749) [65]), не зовсім узгоджується з вимогами чинного законодавства щодо державної реєстрації юридичних осіб в Україні, зокрема Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [66]. Йдеться про суперечності щодо поняття та призначення державної реєстрації. Так, Закон (ст.ст. 4, 24) передбачає засвідчення факту створення юридичної особи та внесення відповідних змін до відомостей про юридичну особу, а Постанова № 749 – тільки реєстрацію військових частин як суб'єктів господарської діяльності (без урахування їх реєстрації як юридичних осіб); Закон (ст. 5) встановлює виключне місце проведення державної реєстрації – виконавчий комітет міської або районної державної адміністрації за місцем знаходження юридичної особи, а Постанова № 749 наділяє таким правом МОУ, 55 місцезнаходженням якого є м. Київ; Закон (ст.ст. 10, 24) встановлює плату – реєстраційний збір за проведення державної реєстрації та заміну відповідного свідоцтва (без визначення категорій пільговиків), а

Постанова № 749 взагалі не встановлює такої плати; Закон (ст. 27) встановлює виключні підстави для відмови у державній реєстрації суб'єкта господарювання, а Постанова № 749 містить інакші підстави для відмови у реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності. Є й інші неузгодженості в численних аспектах регулювання створення військових частин, їх державної реєстрації, в т.ч. як суб'єктів господарювання [67, с. 115–116].

При цьому необхідно відзначити, що умовно реєстрація факту створення (існування) військових частин як юридичних осіб чи їх відокремлених підрозділів у ЗС України усе ж таки була запроваджена на підставі Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організації України [68], уведеного в дію Постановою Уряду країни від 22.01.1996 року. Однак, виходячи зі змісту пункту 2 цього Положення, суб'єктами реєстрації в ЄДРПОУ є не всі юридичні особи та їх відокремлені підрозділи, а лише ті, що здійснюють господарювання. Тому ЄДРПОУ є складовою частиною всієї державної системи обліку даних про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Керуючись приписом, закріпленим у абзаці 4 пункту 5 вказаного Положення щодо забезпечення збереження відомостей, які становлять державну таємницю, присвоєння ідентифікаційних кодів військовим частинам ЗС України при внесенні їх до ЄДРПОУ має здійснювати МОУ. Останній, по суті, здійснює облік військових частин ЗС України на відомчому рівні. Так, наприклад, довідка від 31.08.2012 року № 281/12 з ЄДРПОУ, видана військовій частині А1785 [69], підтверджує, що вона видана Головним управлінням оборонного та мобілізаційного планування ГШ ЗС України і в ній зазначені тільки такі дані: умовне найменування військової частини; ідентифікаційний код із зазначенням правового статусу суб'єкта реєстрації – юридична особа; організаційно-правова форма – державна організація (установа, заклад); дати первинної реєстрації (легалізації) створення військової 56 частини та внесення змін до даних (останньої реєстраційної дії), та деяка інша інформація, що принципового значення для аналізу не має. Для порівняння можна навести

аналогічну довідку з ЄДРПОУ № 723/06, видану 23.05.2006 року такому органу військового управління (окремий військовий управлінський підрозділ регіонального рівня) як Штаб Південного ОК. У довідці зазначено: дійсне найменування військової частини; ідентифікаційний код із визначенням правового статусу штабу – «без права юридичної особи»; організаційно-правова форма – відокремлений підрозділ, для якого головним підприємством зазначено МОУ [70].

Одразу зазначимо, що навіть поверхові знання внутрішньої організаційної структури ЗС України дозволяють зрозуміти, що ця інформація не в повній мірі відповідає дійсності. Так, Міноборони є не підприємством, а центральним органом виконавчої влади. Щодо системи військового управління, то для штабу Південного ОК ієрархічно вищими у військово-адміністративному порядку є штаб і командування Сухопутних військ та ГШ ЗС України, і вже останньою ланкою, як і для всіх Збройних Сил загалом – МОУ. При цьому функції штабу Південного ОК відрізняються від функцій та компетенції Міноборони. І нарешті, військова частина А1785 є військовим підрозділом, безпосередньо підпорядкованим штабу Південного ОК, на яку покладаються завдання з обслуговування діяльності посадових осіб штабу Південного ОК. Однак жодної належності до штабу Південного ОК у зазначених документах військової частини А1785 не встановлено [69; 71]. Хоча остання обставина саме з господарсько-правової точки зору (а не військово-адміністративної) є цілком вірною та обґрунтованою. З вищенаведених даних впливає кілька важливих зауваг. По-перше, наявність у військового утворення Збройних Сил статусу юридичної особи або ж відсутність такого статусу фактично визначається фахівцями ГШ ЗС України, а не уповноваженим державою органом у сфері державної реєстрації юридичних осіб. По-друге, хоча встановлення статусу військової частини як юридичної особи здійснюється і не відповідно до встановленого законом порядку, але 57 вищезазначений документ є єдиним, який формально може слугувати підтвердженням правосуб'єктності тієї чи іншої військової частини, що дозволяє їй виступати у господарському обороті

від свого імені. При цьому слід визнати, що штаб Південного ОК як орган військового управління, хоча і наділений певною господарською компетенцією, але, згідно з ч. 1 ст. 8 ГК України, до суб'єктів господарювання не може бути зарахований. По-третє, відповідно до Державного класифікатора організаційно-правових форм господарювання – організаційно-правовою формою військової частини є державна організація (установа, заклад), код 425, що виявляється узагальнюючим поняттям для тих структур (утворень), які створюються компетентним органом державної влади (зокрема, Міноборони) в розпорядчому порядку на базі відокремленої частки державної власності, і входять до сфери його управління.

Однак це лише підтверджує максимальну наближеність військової частини до суб'єктів господарювання саме з такими визначеними організаційно-правовими формами, але в жодному разі не спростовує раніше наведеного твердження про необхідність визнання військових частин Збройних Сил особливими утвореннями, які не можна зараховувати до жодної з відомих законодавству організаційно-правових форм. У зв'язку з цим і з урахуванням специфіки діяльності військових частин Збройних Сил, більш правильним при реєстрації в ЄДРПОУ було б зараховувати їх до суб'єктів з іншими організаційно-правовими формами господарювання, код 995 [72, п. 3.9.6]. Це повністю стосується й до інших військових частин (установ, закладів, організацій, органів управління) ЗС України. Питання утворення військової частини та наділення її майном (створення військового господарства) регулюється лише розділом 8 Положення про військове (корабельне) господарство ЗС України, затвердженого наказом МОУ від 16.07.1997 року № 300 [38], тобто не на законодавчому рівні, а відомчим документом, і лише частково, без урахування суттєвих змін в економічній та правовій сфері життєдіяльності суспільства загалом і в Збройних Силах країни зокрема. 58 Так, у пунктах 8.1.1–8.1.12 наказу МОУ № 300 лише зазначено, що формування військової частини (з'єднання) здійснюється на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого), в якому вказується військова

частина, відповідальна за формування, строки формування, порядок укомплектування особовим складом, озброєнням, військовою технікою, майном, іншими матеріальними засобами, порядок виділення земельних ділянок [38, с. 365–366].

Крім зауваження, що відведення земельних ділянок здійснюється відповідно до чинного законодавства (хоча воно аж ніяк не полегшує розуміння послідовності дій щодо оформлення належних документів на земельну ділянку тими посадовими особами, на яких покладено створення (формування) військової частини), будь-яких приписів щодо здійснення державної реєстрації військової частини, а так само порядку та підстав її реєстрації як суб'єкта господарської діяльності цей відомчий нормативно-правовий акт не містить. Така ситуація значно ускладнює практичну діяльність, пов'язану з юридичним оформленням формування та існування військової частини як суб'єкта господарювання, змушує службових осіб діяти не за чітко встановленими правилами (які неможливо у «чистому» вигляді застосувати до військових частин, які, по суті, є особливими суб'єктами господарського права, а їх господарська діяльність має здійснюватися за спеціальним режимом, встановленим законом), а за окремими вказівками та інструкціями (численними, часто невизначеними і подекуди суперечливими) вищестоящих органів управління, а також створює сприятливий ґрунт для різноманітних порушень законодавства у цій сфері. Подібні проблеми породжує і нерегульованість на законодавчому рівні порядку та процедури ліквідації або ж реорганізації військової частини, зокрема тієї, яка здійснює господарську діяльність. Для встановлення спеціального порядку припинення існування військової частини, за відсутності спеціального законодавчого акта, знову звертаємося до наказу МОУ № 300, пунктами 8.2.1–8.2.15 якого врегульовано порядок 59 ліквідації військового господарства при розформуванні військової частини [38, с. 367–369].

Так, військова частина (з'єднання) розформовується на підставі директиви (наказу) відповідного командування. Заходи, визначені у зв'язку з

розформуванням військової частини, безумовно важливі для забезпечення військового порядку, збереження військового майна, забезпечення трудових прав працівників під час звільнення. Але ж цей документ практично не враховує вимоги чинного загального (за відсутності спеціального) законодавства щодо порядку та правил припинення діяльності юридичної особи, зокрема, суб'єкта господарювання. По-перше, наказ МОУ № 300 не враховує такі закріплені законодавством та доволі широко використовувані самим оборонним відомством способи припинення існування військових частин як реорганізації (тобто злиття, приєднання, поділ і, особливо, перетворення), а визначає тільки розформування військової частини як єдину причину припинення її існування. Лише у пункті 8.2.10 йдеться про передачу матеріальних засобів іншій військовій частині за спрощеним порядком (без складання заключних звітів по відповідних службах) у зв'язку з переформуванням (реорганізацією) військової частини. Тобто, по суті порядок реорганізації (переформування) військових частин, особливості здійснення цього процесу у ЗС України (порядок припинення господарської діяльності, визначення правонаступника тощо) юридично взагалі не регламентовані².

Щодо ліквідації (розформування) військової частини, то наказ МОУ № 300 досить детально регламентує питання, пов'язані з виявленням руху та наявністю матеріальних засобів, що рахуються (обліковуються) за військовою частиною. Тут, до речі, необхідно зауважити, що практично у всіх нормативно-правових актах з питань організації діяльності ЗС України використовуються без спеціального законодавчого визначення їх змісту такі терміни як «формування», «розформування», «переформування» замість, як уявляється, «створення», «ліквідація», «реорганізація» або ж «перетворення» тощо. Про змістовну наповненість цих термінів та їх відповідність термінології, що використовується в законодавстві, залишається здогадуватися лише за допомогою логічних та етимологічних розмірковувань. Однак, крім вимоги про призначення ліквідаційної комісії, яка у своїй діяльності «керується законодавством» (абзац 2 пункту 8.2.3. наказу МОУ № 300), визначений зміст

заходів з припинення існування військової частини – суб'єкта господарювання не співпадає з вимогами чинного законодавства, яким регулюються подібні питання.

Крім названих правових неузгодженостей щодо порядку створення та державної реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності, Постанова №749 наділяє правом МОУ в будь-який час без повідомлення причин припинити господарську діяльність військової частини. Але ж про які причини повідомляти, якщо вони законодавчо не визначені? У цьому питанні, як уявляється, недотриманий необхідний баланс між розумінням господарювання (навіть некомерційного) як самостійної систематичної господарської діяльності, спрямованої на досягнення економічних результатів, та можливістю її обмеження чи припинення МОУ. Адже це створює передумови для зловживання владою посадовими особами Міноборони при прийнятті відповідних рішень без додержання нормативних вимог та договірних умов (які, безумовно, мають враховувати наявність різноманітних форс-мажорних обставин), що призведе до неправомірного порушення господарсько-договірних обов'язків військової частини і врешті-решт зашкодить господарським інтересам не тільки військової частини, але й її контрагента. Залишається невизначеним також порядок і особливості задоволення вимог кредиторів військової частини, що ліквідується або реорганізується, роль та послідовність дій командування військової частини та ліквідаційної комісії в цьому питанні (особливо у випадках субсидіарної відповідальності МОУ з метою недопущення порушення прав та законних інтересів інших учасників господарського обороту, які вступили у господарські відносини з військовою частиною), а також порядок, строки, наслідки та інші особливості витребування такою військовою частиною військового (державного) майна, наданого в оренду. Проблеми, пов'язані з недосконалістю та неповнотою правового регулювання державної реєстрації військових частин, розглядають й окремі російські дослідники. Так, укладаючи господарські договори, командири військових частин у преамбулі вказують, що діють на

підставі статуту , не вдаючись до роздумів, про який взагалі статут йдеться: Стройовий, Дисциплінарний, Вартової, Гарнізонної чи Внутрішньої служби? Цивільні контрагенти про це замислюються ще менше, оскільки військовим, як правило, довіряють, та й укладені договори, здебільшого, виконуються.

Однак, коли у військової частини відсутні гроші на оплату своїх зобов'язань за договором, то у судовому засіданні «несподівано» виявляється, що ця військова частина і не юридична особа зовсім, а належну юридичну особу ніхто і назвати не може. Як до військової частини, то і в Україні термін «статут» або «статутні документи» доволі часто на практиці плутають зі Статутами Збройних Сил України не тільки цивільні, але і військові посадові особи. Так, Статути Збройних Сил України затверджені законами України та, хоча і регламентують значне коло військових правовідносин (але далеко не у всіх сферах військової діяльності), однак господарську компетенцію військових частин не визначають.

Щодо державної реєстрації військових частин як юридичних осіб, то, зважаючи на законодавчо закріплене правило про недопустимість внесення до Єдиного державного реєстру відомостей, що становлять державну таємницю, та з урахуванням принципу необхідної достатності реєстраційних відомостей, державну реєстрацію військових частин (закладів, установ, організацій, органів військового управління) як юридичних осіб належить здійснювати за обмеженою кількістю відомостей, перелік яких має встановлюватись уповноваженим реєстраційним державним органом спільно з центральним органом виконавчої влади (з Міноборони чи, за його дорученням, з ГШ ЗС України). При цьому, для забезпечення уніфікації реєстраційних дій стосовно Збройних Сил, та відповідно до ч. 4 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», державну реєстрацію військових частин слід здійснювати не у Міністерстві оборони та не Міністерством оборони України, а центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. На нашу думку, альтернативним варіантом може

статі прийняття окремого (спеціального) закону про особливості реєстрації військових частин (причому не тільки ЗС України, а й військових частин та воєнізованих формувань, створених та діючих у складі інших органів державної влади) як юридичних осіб, який сприяв би задоволенню публічно-правових інтересів, пов'язаних, по-перше, із забезпеченням встановленого правового порядку у господарсько-економічному житті суспільства (в т.ч. при введенні військових частин у господарський оборот), по-друге, зі збереженням державної таємниці та іншої службової інформації в оборонній сфері діяльності держави, і, по-третє, з необхідністю реалізації заходів демократичного цивільного контролю над військовою організацією та правоохоронними органами держави. Розробка і прийняття відповідних законодавчих актів (чи внесення доповнень до існуючих) для конкретизації правового статусу військових частин, формалізації їх установчих документів, закріплення різноманітності організаційно-правових форм, в яких можуть існувати військові частини Збройних Сил та приймати цілком легітимну участь у майновому обігу як окремі юридичні особи, поза сумнівом, дозволить упорядкувати їх правове становище, господарську діяльність, пов'язану з отриманням доходів, захист прав і законних інтересів тощо. Виконуючи свої завдання та функції із забезпечення національної безпеки і охорони суверенітету держави, військові частини Збройних Сил для створення нормальних умов у своїй повсякденній життєдіяльності мають вступати у численні господарські правовідносини: укладати договори поставки електроенергії, водозабезпечення, харчування особового складу, прання білизни та ін. Однак споживчими господарськими операціями зміст господарської правосуб'єктності військових частин не вичерпується: на підставі Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» та при наявності відповідних дозвільних документів вони можуть укладати господарські угоди про власне виробництво товарів підсобного господарства, майстерень, ремонтних цехів тощо для їх подальшої реалізації, виконання дозволених видів робіт, надання послуг (наприклад, з вантажних

перевезень, надання медичної допомоги військовими лікарями), здавання в оренду рухомих та нерухомих військових об'єктів тощо. Крім цього, вони можуть брати участь у розгляді різноманітних господарських спорів, спричинених невиконанням чи неналежним виконанням господарських угод, укладених з військовими частинами.

Отже, військові частини вступають у численні господарські взаємовідносини з іншими учасниками господарського обороту для вирішення важливих питань, пов'язаних з реалізацією належних їм прав та інтересів, створюючи тим самим для себе і певні зобов'язання господарсько-правового характеру. Варто вказати, що до господарських прав військової частини належать: а) право використання усього комплексу майна, наданого державою військовій частині для виконання її основних завдань та функцій (цей комплекс позначається поняттям військового (у ВМС – корабельного)) господарства; б) права, що виникають у військової частини з укладених нею господарських договорів. Так само можна виокремити господарські обов'язки військової частини: а) обов'язок здійснювати належне управління військовим господарством, що передбачає дбайливе ставлення і збереження виділеного державою майна, ощадливе та цільове (лише за функціональним призначенням) його використання, виконання заходів щодо його обліку, інвентаризації, охорони в спеціальному порядку, встановленому законодавством; б) обов'язок чіткого та повного дотримання зобов'язань за господарськими угодами, укладеними з іншими суб'єктами господарювання.

Дійсно, факт відсутності чіткої процедури державної реєстрації військових частин як юридичних осіб, а також нормативно- правового визнання (закріплення) такого їх статусу свідчить про особливості їх організаційно-правової форми, в якій вони вступають у майнові правовідносини з іншими особами. Однак це ніяк не характеризує особливостей відповідальності військових частин як суб'єктів господарської діяльності, які виступають нарівні з іншими учасниками господарського обороту і у разі вчинення господарських правопорушень зазнають певних несприятливих економічних і правових

наслідків. Але характер цих наслідків для військових частин Збройних Сил якраз і має визначені особливості. С. Іванов висловив думку про неможливість застосування до господарюючих військових частин принципу відповідальності за порушені зобов'язання «без вини», оскільки останні, на протигагу суб'єктам підприємництва, «...не ставлять своєю метою покращити свій підприємницький потенціал і відстояти у конкурентній боротьбі прихильність клієнта». [57, ст. 614] Як уявляється, такий підхід руйнує відомий не тільки господарському, але й цивільному праву принцип презумпції вини порушника зобов'язання, а так само весь правовий порядок, на якому ґрунтується суспільний майновий обіг. Правила здійснення господарської діяльності сформульовані так, що фактично відсутні обставини, які можуть зробити особу невинною в здійсненні господарського правопорушення. Військова частина при провадженні власної господарської діяльності виступає повноцінним учасником відповідних правовідносин, а тому у разі порушення своїх господарських зобов'язань повинна нести господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе відсутності своєї провини з причин, незалежних від її волі, тобто форс-мажорних обставин. Хоча вину військової частини й мають виключати форс-мажорні обставини, які слід враховувати при укладанні господарських договорів, взагалі ж немає (та і не може бути) жодних вказівок ані в загальному, ані у спеціальному законодавстві на звільнення від відповідальності військової частини як некомерційного господарюючого суб'єкта за безпідставно невиконані господарські зобов'язання. Понад те, відповідно до ч. 3 ст. 235 ГК України у господарських правовідносинах при застосуванні оперативного-господарських санкцій вина порушника зобов'язань взагалі не враховується. Підставою для їх застосування є один лише факт господарського правопорушення (ч. 1 ст. 237 ГК України). Також тут слід врахувати і зауваження академіка В.К. Мамутова про те, що відсутність вини в господарських відносинах не означає відсутність правопорушення. При господарських правопорушеннях (і це – одна з їх відмінних рис) відповідальність може наступати й без вини [87, с. 130]. А при застосуванні

відповідальності за порушення грошових зобов'язань правопорушник навіть позбавляється можливості доводити відсутність своєї провини. Адже виконання грошового зобов'язання завжди об'єктивно можливе завдяки замінності грошей як їх юридичної властивості [41, с. 324]. Так, згідно зі ст. 229 ГК України та ст. 625 ЦК України учасник господарських відносин (за ЦК – боржник) при порушенні ним грошових зобов'язань не звільняється від відповідальності через неможливість їх виконання. Тобто, за логікою С. Іванова, військова частина мала б звільнитися й від відповідальності за завдання шкоди у сфері деліктних зобов'язань, наприклад, закріпленим за нею джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України), оскільки не має на меті заподіяння шкоди здоров'ю або майну будь-якої особи. Більш виваженою, як уявляється, є думка російського дослідника цивільної правосуб'єктності військової частини А.Ю. Віноградова, який допускає розмежування підстав відповідальності військової частини за порушення господарсько-договірних зобов'язань на випадки, коли військова частина укладає цивільно-правові угоди при реалізації основних цілей своєї діяльності (угоди про закупівлю військовими частинами товарів, робіт та послуг, що не постачаються централізовано в натуральному вигляді здовольчих органів Міноборони) і несе відповідальність за їх невиконання тільки при наявності вини, та на ті випадки, коли укладання військовою частиною цивільно-правових правочинів при здійсненні нею діяльності, яка приносить дохід, тягне за собою можливість настання відповідальності за невиконання зобов'язань незалежно від провини [88, с. 161]. При цьому аргументом звільнення військової частини від відповідальності за несплату поставлених їй товарів (виконаних робіт, наданих послуг) вважається те, що не виділення з бюджету країни грошових коштів на оплату військовою частиною цих товарів, робіт, послуг, є свідченням відсутності провини військової частини у невиконанні взятих на себе зобов'язань.

Для цього необхідно лише надати докази вжиття всіх належних заходів, спрямованих на виконання зобов'язань (направлення листів, звернень у вищі

військові інстанції), прояву необхідного ступеня дбайливості та обачності, які вимагалися від військової частини за характером зобов'язання та умовами обороту. Надання таких доказів дозволить звільнити військову частину від майнової відповідальності у виді стягнення неустойки, штрафу, пені [88, с. 161]. Наведена аргументація певною мірою перегукується з відомим вітчизняному праву припущенням про можливість існування винятку, окремо передбаченого у законі або договорі, коли допускається застосування штрафних санкцій чи стягнення збитків за відсутності обліку провини несправної (неспроможної) сторони господарської угоди, наприклад, при застосуванні відповідальності за порушення грошових зобов'язань (ст. 229 ГК України, ст. 625 ЦК України). На нашу ж думку, в будь-якому разі, відповідно до правил, встановлених чинним українським законодавством, та з метою підтримання належного господарського правопорядку, не має звільнитися від виконання взятих на себе зобов'язань та застосування господарсько-правових санкцій військова частина, а повинна реалізовуватися субсидіарна відповідальність Міноборони за зобов'язаннями військової частини як суб'єкта господарської діяльності. Питання ж застосування господарсько-правових санкцій до військової частини або до Міноборони належить вирішувати диференційовано, залежно від виду, обсягів, причин та наслідків порушення конкретного зобов'язання, ступеню їх провини у порушенні тощо. 75 Інші ознаки, які характеризують господарсько-економічну сутність військових частин як суб'єктів господарського права, а саме: наявність відокремленої майнової основи, яка дозволяє здійснювати господарську діяльність, та, власне, безпосереднє здійснення військовими частинами господарської діяльності, що має цінову визначеність, так само притаманні військовим частинам ЗС України.

2.2 Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарську діяльність в Збройних Силах України» порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до цього Порядку, який був названий в розділі 1 роботи, реєстрації підлягають військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил (далі - військові частини), які здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, шляхом включення до реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності.

Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності проводиться Міноборони відповідно до названого Порядку та Положення про порядок ведення реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності, що затверджується Міноборони.

Виходячи зі змісту Порядку, варто підкреслити, що військова частина як суб'єкт господарської діяльності може:

- а) почати здійснювати господарську діяльність після реєстрації;
- б) припинити господарську діяльність разом із виключенням з реєстру;
- в) змінити вид господарської діяльності шляхом перереєстрації.

При здійсненні реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності її може бути включено до реєстру або їй може бути відмовлено у реєстрації.

Відповідно до Порядку, реєстрація проводиться шляхом внесення до Міноборони подання про реєстрацію військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах, до якого додаються реєстраційна картка військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних

Силах, довідка про включення військової частини до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Міноборони у десятиденний термін з моменту одержання зазначених документів проводить або відмовляє в реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах. У разі реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності Міноборони видає свідоцтво.

Військова частина у десятиденний термін з моменту одержання зазначеного свідоцтва інформує про свою реєстрацію податковий орган та орган Державного казначейства за своїм місцезнаходженням. У разі зміни місцезнаходження, найменування та інших відомостей військова частина у такий же термін зобов'язана в установленому порядку повідомити про це зазначені органи.

Відмова в реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності може мати місце в тому випадку, якщо:

- планований вид господарської діяльності не зазначено у переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам;
- здійснення господарської діяльності знижуватиме рівень бойової та мобілізаційної готовності військової частини;
- у військовій частині відсутня відповідна матеріально-технічна база та умови для здійснення господарської діяльності.

Припиняється господарська діяльність військової частини також за рішенням Міноборони. У цьому разі військова частина виключається з реєстру, про що Міноборони повідомляє у п'ятиденний термін податковий орган та орган Державного казначейства за місцезнаходженням військової частини.

У разі зміни виду господарської діяльності проводиться перереєстрація військової частини як суб'єкта господарської діяльності у Збройних Силах, про що вносяться зміни у відповідне свідоцтво про реєстрацію. Перереєстрація проводиться на підставі подання, до якого додається нова реєстраційна картка.

У разі зміни умовного або дійсного найменування військова частина протягом п'яти днів з дати прийняття відповідного рішення, а у разі зміни

місцезнаходження - протягом п'яти днів з дати завершення передислокації подає до Міноборони нову реєстраційну картку, на підставі якої вносяться зміни у свідоцтво.

Таким чином, Порядком реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності в Збройних Силах України передбачено порядок реєстрації, зміни найменування та місця знаходження військових частин, а також порядок припинення та зміни виду їх господарської діяльності.

2.3 Правовий статус майна військових частин

Поняття військового майна та його правового режиму Держава здійснює належні їй повноваження власника майна, що є державною власністю, зокрема, у формі нормативно-правового регулювання. Зміст останнього розкриває категорія правового режиму майна. Вперше поняття “правовий режим майна” згадується академіком А.В.Венедиктовим при розгляді ним правого становища окремих видів майна державного підприємства [17]. Огляд положень Закону України “Про власність”, зокрема, статі 37 і 39, доводить, що правовий режим майна – це обсяг прав і обов’язків з приводу володіння, користування і розпорядження правомочностями, порядку і особливостей звернення стягнень кредиторів на це майно. Досліджуючи Закон України “Про правовий режим майна у Збройних силах України”, варто відзначити, що законодавець у поняття правового режиму майна вкладає поняття майна, перелік органів, які здійснюють управління цим майном, особливості статусу цього майна, порядок обліку та списання військового майна, правила щодо формування і відчуження цього майна. Поняття військового майна та його правового режиму було визначено Законом України від 21.09.1999 № 1075-XIV “Про правовий режим майна у Збройних Силах України” [2]. Відповідно до ст. 1 цього Закону “Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будинки, споруди,

передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо. Вирішення питань щодо забезпечення Збройних Сил України військовим майном, а також визначення порядку вилучення і передачі його до сфери управління центральних або місцевих органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядним установам і організаціям та у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність (за згодою відповідних органів місцевого самоврядування) з дотриманням вимог Закону України “Про передачу об’єктів права державної та комунальної власності” належить до компетенції Кабінету Міністрів України з урахуванням того, що озброєння та бойова техніка можуть передаватися лише до військових формувань, існування яких передбачено законом. Міністерство оборони України, як центральний орган управління Збройних Сил України, здійснює відповідно до закону управління військовим майном, у тому числі закріплює військове майно за військовими частинами (у разі їх формування, переформування), приймає рішення щодо перерозподілу цього майна між військовими частинами Збройних Сил України, в тому числі у разі їх розформування. Військове майно закріплюється за військовими частинами Збройних Сил України на праві оперативного управління (з урахуванням особливостей, передбачених частиною другою статті 2 зазначеного Закону України) [2]. Під військовими частинами відповідно до наказу Міністра оборони України від 16.07.1997 № 300 “Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України” треба розуміти військові частини, які входять до складу з’єднань, окремі військові частини, кораблі, установи, військово-навчальні заклади, об’єкти та організації Збройних Сил України, які ведуть своє господарство, а також адміністративно-господарські частини, відділення, відділи, управління та інші господарські підрозділи, органи військового управління відповідних рівнів, на які покладені

завдання щодо матеріального та технічного забезпечення діяльності цих органів та їх особового складу[11]. З моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України воно набуває статусу військового майна. Військові частини використовують закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Військове майно зберігається з дотриманням вимог, передбачених документацією заводів-виробників. Умови зберігання цього майна повинні забезпечувати збереження його належного якісного (технічного) стану, виключати можливість втрати та відповідати вимогам вибухопожежобезпеки. Експлуатація військового майна повинна здійснюватися відповідно до вимог документації заводів-виробників. Порядок зберігання, використання і технічного обслуговування військового майна визначається статутами Збройних Сил, Положенням про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, нормативно-правовими актами і нормативними документами Міністерства оборони та документацією заводів-виробників.

2. Особливості господарської діяльності у Збройних Силах України. Господарська діяльність у Збройних Силах України – це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка 92 передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) в межах і порядку, визначених Законом України “Про господарську діяльність у Збройних Силах України” [3]. Господарська діяльність у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності. Господарська діяльність у Збройних Силах України не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності. Не допускається залучення військовослужбовців до виробництва продукції, виконання робіт і надання

послуг, не передбачених цим Законом. Суб'єктами господарської діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням. Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам, визначається Кабінетом Міністрів України. Реєстрації підлягають військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил, які здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, шляхом включення до реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності (далі – реєстр) [6]. За рішенням Міністерства оборони господарська діяльність військової частини може бути припинена. У цьому разі військова частина виключається з реєстру, про що Міноборони повідомляє у п'ятиденний термін податковий орган та орган Державного казначейства за місцезнаходженням військової частини. Здійснення господарської діяльності, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання у встановленому порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії.

3. Особливості передачі в оренду рухомого та нерухомого майна у Збройних Силах України

Військові частини можуть передавати без шкоди бойовій та мобілізаційній готовності закріплене за ними рухоме та нерухоме військове майно в оренду юридичним і фізичним особам. Порядок надання дозволу військовим частинам на передачу закріпленого за ними рухомого та нерухомого майна в оренду встановлюється Кабінетом Міністрів України. Забороняється надання в оренду озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки.

93 Передача військового майна в оренду юридичним і фізичним особам здійснюється виключно на конкурсній основі з урахуванням необхідності підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності. Умови та порядок проведення конкурсів

визначаються Фондом державного майна України за погодженням з Міністерством оборони України. Оцінка вартості майна, що підлягає передачі в оренду, проводиться комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міністерства оборони України або іншого органу військового управління та Фонду державного майна України чи його регіонального відділення (представництва) за методикою, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Акт оцінки майна, яке передається в оренду, погоджується з Фондом державного майна України чи його регіональним відділенням (представництвом) і затверджується Міністерством оборони України. Дозвіл на передачу юридичним і фізичним особам закріпленого за військовими частинами рухомого та нерухомого військового майна в оренду, за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки, надається військовим частинам, зареєстрованим як суб'єкти господарської діяльності у Збройних Силах, за умови, що це не заподіюватиме шкоди їх бойовій та мобілізаційній готовності (не впливатиме на повноту, своєчасність та якість виконання поставлених перед військовими частинами завдань у мирний та воєнний час). Передача військового майна в оренду здійснюється виключно за результатами конкурсів, які проводяться Міністерством оборони або уповноваженими ним органами військового управління чи безпосередньо військовими частинами. Умови та порядок проведення конкурсів визначаються Фондом державного майна за погодженням з Міноборони. Оцінка вартості військового майна проводиться комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міноборони або уповноважених ним органів військового управління та Фонду державного майна чи його регіональних відділень (представництв). Акти оцінки вартості майна, що передається в оренду, погоджуються з Фондом державного майна чи його регіональними відділеннями (представництвами) і затверджуються Міністерством оборони. Оцінка вартості майна передусє проведенню конкурсів на право укладення договорів оренди військового майна. Військові частини визначають переліки військового майна, яке без шкоди бойовій та мобілізаційній готовності може бути передано в оренду, і подають їх

на затвердження Міністрові оборони. Відомості про майно, яке включено до затверджених переліків, підлягають опублікуванню у засобах масової інформації. Зазначена інформація є підставою для проведення конкурсів на передачу в оренду відповідного військового майна. У разі оренди нерухомого військового майна подані матеріали розглядаються Міноборони або уповноваженими ним органами військового управління у місячний термін. Під час розгляду зазначених матеріалів. Міноборони або уповноважені ним органи військового управління погоджують питання про надання дозволу на оренду майна та проект договору його оренди з Фондом державного майна чи його регіональними відділеннями (представництвами) за місцезнаходженням цього майна. Фонд державного майна чи його регіональні відділення (представництва) розглядають надіслані матеріали та проекти договорів оренди нерухомого військового майна і протягом п'ятнадцяти днів після їх надходження надсилають відповідно Міноборони або уповноваженим ним органам військового управління свої висновки стосовно надання дозволів на передачу військового майна в оренду та укладення договорів. Дозволи на передачу рухомого військового майна в оренду оформлюються відповідними наказами Міністра оборони або керівників уповноважених ним органів військового управління і надсилаються військовим частинам разом з висновками стосовно укладення договорів оренди, які є обов'язковими для урахування ними під час підписання зазначених договорів.

4. Облік військового майна. Облік військового майна ведеться з метою отримання даних про його наявність, втрату, нестачу, рух, вартість та якісний (технічний) стан, необхідних для організації матеріально-технічного забезпечення військових частин, встановлення належного контролю за умовами зберігання, доцільністю та ефективністю його використання (витрачання), а також з метою підготовки даних для складення облікових документів та державної статистичної звітності. Обліку підлягає все військове майно незалежно від його призначення та джерел надходження. Облік військового майна повинен бути своєчасним, достовірним і точним [9]. Військове майно непорушних запасів обліковується окремо від

іншого військового майна. Облік військового майна ведеться як у мирний час, так і в особливий період на об'єктах військового (корабельного) господарства, у службах забезпечення органів військового управління, службах військових частин і з'єднань, на складах, базах, в арсеналах згідно з відповідними нормативно-правовими актами Міноборони. Військові частини ведуть облік закріпленого за ними майна у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках і враховують по відповідних службах – продовольчій, речовій, квартирно-експлуатаційній, пально-мастильних матеріалів тощо. У такому порядку ведеться облік майна, закріпленого за підпорядкованими військовими частинами, у службах забезпечення органів військового управління, органах квартирно-експлуатаційної служби Збройних Сил України, на які покладаються завдання щодо забезпечення військових частин майном відповідно до затверджених норм та організації його ефективного використання. Облік військового майна ведеться шляхом запису (відображення) в книгах (картках) обліку, інших матеріальних носіях інформації (далі – облікові документи) даних про кількість, якісний (технічний) стан, облікові та заводські номери, вартість (ціну) військового майна, а також про його рух, втрату та нестачу. Облік військового майна у випадках, передбачених законодавством, ведеться з дотриманням вимог щодо забезпечення збереження державної таємниці. Кількісний облік військового майна ведеться в натуральних показниках і відповідних одиницях виміру. Вартісний облік військового майна ведеться в національній валюті України. Вартість військового майна станом на момент його надходження до сфери управління Міноборони визначається за його закупівельною ціною або за вартістю (ціною), зазначеною в укладених на його виготовлення та поставку договорах. Вартість військового майна, що перебуває у військових частинах і закріплене за ними на праві оперативного управління, визначається за Методикою визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 1998 р. № 759 “Про затвердження Методики визначення

залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань” [5]. За якісним (технічним) станом військове майно обліковується за категоріями (не більше п’яти), ступенями придатності (придатні, непридатні) або за сортом відповідно до державних стандартів. Кошти, одержані від здійснення військовими частинами господарської діяльності, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на національну оборону відповідно до кошторису Міністерства оборони України. Порядок обліку коштів, одержаних від господарської діяльності у Збройних Силах України, визначається Міністерством фінансів України та Міністерством оборони України.

5. Списання військового майна

Списання військового майна за актами технічного стану та інспекторськими посвідченнями провадиться командирами військових частин і посадовими особами органів військового управління, військового командування відповідно до їх компетенції в порядку, встановленому Міністерством оборони України. Інспекторське посвідчення – документ, яким надається дозвіл на списання в установленому порядку військового майна у разі віднесення заподіяної шкоди повністю або частково на рахунок держави за неможливості відшкодування його повної або часткової вартості за рахунок винних осіб. Списання військового майна, закріпленого за військовими частинами, здійснюється у разі: набуття непридатного стану (за неможливості або економічної недоцільності його відновлення і використання); непридатний стан військового майна – якісний (технічний) стан військового майна, за якого це майно неможливо використовувати за цільовим та функціональним призначенням; убутку в межах затверджених норм; втрати чи нестачі; використання на виробничі, господарські та експлуатаційні потреби в межах установлених норм, у тому числі на підготовку зброї (боєприпасів) до 96 зберігання або застосування, виготовлення сумішей, проведення аналізу, виконання будівельних та будівельно-монтажних робіт; знесення будівель і споруд через недоцільність їх використання та з метою будівництва на їх місці нових об’єктів. Закінчення установленого терміну служби військового майна не може бути підставою для його списання, якщо це майно ще придатне для

використання за цільовим призначенням і подальше використання такого майна не заборонено відповідною документацією заводів-виробників або нормативно-правовими актами і нормативними документами Міноборони. Затверджений акт якісного (технічного) стану, інспекторське посвідчення та акт списання є підставою для списання військового майна з обліку шляхом внесення відповідних записів в облікові документи. Міноборони може встановлювати інший порядок списання окремих видів військового майна залежно від способів його витрачання. За актами якісного (технічного) стану списується: військове майно, яке обліковується за обліково-номерними, якісними (технічними) показниками і набуло непридатного стану після закінчення установлених термінів його служби (носіння, використання), вироблення технічного ресурсу, проведення випробувань або дослідних робіт, а також із закінченим терміном зберігання в запасі (резерві) за неможливості його ремонту або використання за цільовим призначенням; військове майно безстрокового використання, яке набуло непридатного стану у процесі експлуатації, за неможливості його подальшого використання за цільовим призначенням; лікарські засоби (в тому числі наркотичні, психотропні та отруйні), імунобіологічні препарати та хімічні реактиви, які набули непридатного стану. Втрачене або знищене військове майно та його нестача, а також майно, яке обліковується за обліково-номерними, якісними (технічними) показниками і набуло непридатного стану раніше встановленого терміну його служби, носіння (використання), вироблення технічного ресурсу (далі – втрачене військове майно), якщо згідно із законодавством заподіяна шкода повністю або частково відноситься на рахунок держави за неможливості відшкодування його повної або часткової вартості за рахунок винних осіб, списується за інспекторськими посвідченнями. Перелік випадків, у яких списання втраченого військового майна здійснюється за інспекторськими посвідченнями, та перелік документів, які подаються для отримання цих посвідчень, визначаються Міністерством оборони. За актами списання списується військове майно, яке не обліковується за обліково-номерними, якісними (технічними) показниками і набуло непридатного стану,

майно, використане за встановленими нормами на регламентні роботи, технічне обслуговування, витрачене на виробничі, господарські та експлуатаційні потреби, будівлі і споруди, що підлягають знесенню через недоцільність їх використання, а також убуток військового майна та інше майно, яке не списується за актами якісного (технічного) стану, за інспекторськими посвідченнями і набуло непридатного стану. Для визначення непридатності військового майна, встановлення неможливості або економічної недоцільності проведення його відновного ремонту, а також для оформлення необхідної документації на списання майна наказом командира (начальника) військової частини або командира (начальника) вищого рівня щороку утворюється комісія із списання військового майна (далі – комісія). До складу комісії включаються військовослужбовці та/або працівники Збройних Сил з належним досвідом роботи і обов'язково начальник відповідного фінансового органу. У разі потреби до складу комісії включаються представники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками). За результатами своєї роботи комісією складаються і подаються на затвердження акти списання військового майна. Максимальні розміри коштів, на які посадові особи Збройних Сил мають право списувати військове майно за актами якісного (технічного) стану, інспекторськими посвідченнями та за актами списання встановлюються згідно з додатком [10]. Відчужене (реалізоване) військове майно, а також майно, яке безоплатно передане до сфери управління державних органів, уповноважених управляти державним майном, або самоврядних організацій, підлягає списанню з обліку на підставі відповідних актів приймання-передачі цього майна. Списане військове майно, яке непридатне для навчальних цілей, реалізації, розбирання з метою використання придатних агрегатів, вузлів, деталей та матеріалів, береться на облік як металобрухт, ганчір'я та інші вторинні ресурси, що реалізуються в установленому порядку. Списане військове майно, яке є матеріальним носієм секретної інформації, підлягає поверненню заводам-виробникам (ремонтним підприємствам Міноборони) без розбирання або

знищується в порядку, установленому Міноборони. Командири (начальники) мають право скасовувати рішення про списання військового майна, прийняті підпорядкованими посадовими особами, анулювати видані інспекторські посвідчення та призначати повторне розслідування щодо виявлених причин та осіб, винних у втраті військового майна. У процесі проведення інвентаризації, ревізії або перевірки фінансової та господарської діяльності військових частин обов'язково перевіряється правильність і правомірність списання військового майна за актами якісного (технічного) стану, інспекторськими посвідченнями та за актами списання. Відчуження військового майна Відчуження військового майна – вилучення військового майна із Збройних Сил у результаті його реалізації через уповноважені підприємства (організації) або безпосередньої передачі виконавцям державного оборонного замовлення, іншим постачальникам матеріально-технічних засобів (ресурсів), виконавцям робіт, надавачам послуг (далі – виконавці) з метою проведення з 98 ними розрахунків, а також передачі юридичним особам в обмін на житло для військовослужбовців та членів їх сімей; реалізація військового майна – господарська операція, що здійснюється уповноваженим підприємством (організацією) згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на військове майно іншим юридичним або фізичним особам на платній або компенсаційній основі. Відчуження військового майна здійснюється Міністерством оборони України через уповноважені Кабінетом Міністрів України підприємства та організації, визначені ним за результатами тендеру, після його списання, за винятком майна, визначеного частиною другою статті 6 Закону України “Про правовий режим майна у Збройних Силах України”. Уповноважені підприємства (організації) – суб'єкти підприємницької діяльності, яким в установленому порядку рішенням Кабінету Міністрів України надані повноваження на реалізацію військового майна на внутрішньому та/або зовнішньому ринку. Рішення про відчуження військового майна, що є придатним для подальшого використання, але не знаходить застосування у повсякденній діяльності військ

(сил), надлишкового майна, а також цілісних майнових комплексів та іншого нерухомого майна приймає Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України[11]. Методика оцінки вартості військового майна, а також порядок його реалізації розробляються Міністерством оборони України, узгоджуються із заінтересованими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Порядок відчуження військового майна визначається Кабінетом Міністрів України. Кошти, одержані від реалізації військового майна, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на потреби оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України. Реалізація військового майна проводиться уповноваженими підприємствами (організаціями) за ринковими цінами, які склалися на відповідний період. Ціна реалізації військового майна визначається з урахуванням кон'юнктури ринку, залишкової вартості та витрат, пов'язаних з реалізацією майна, у тому числі з підготовкою його до продажу, маркетингом, спеціальним супроводом органами СБУ експортно-імпортних договорів, транспортуванням, страхуванням тощо. Реалізація цілісних майнових комплексів, у тому числі військових містечок, та іншого нерухомого військового майна здійснюється за процедурою торгів (тендерів), що визначається Міноборони за погодженням з Мінекономіки та Мінфіном. Військове майно, яке не користується попитом, може реалізуватися, у тому числі на безоплатній основі, у випадках, коли це сприятиме закріпленню відповідних українських товарів на світових ринках озброєнь, з відшкодуванням набувачем такого майна лише витрат з передпродажної підготовки майна і його поставки. Рішення про таку реалізацію із затвердженням переліку відповідного майна у кожному окремому випадку приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Міноборони та уповноваженого підприємства (організації) за погодженням з Мінекономіки. Відчуження військового майна шляхом його передачі юридичним особам в обмін на житло здійснюється на підставі рішення Міноборони, за ринковими

цінами, які склалися на час відчуження, але не нижчими від залишкової вартості майна та витрат, пов'язаних з його реалізацією, якщо інше не погоджено з Мінекономіки. Для організації обміну військового майна на житло для військовослужбовців та членів їх сімей утворюється комісія, до складу якої входять представники Міноборони, Фонду державного майна, юридичних осіб – власників житла та органу місцевого самоврядування (за згодою), на території якого знаходиться об'єкт (об'єкти) обміну. За результатами роботи комісією складаються і подаються на затвердження акти обстеження і технічного стану та акти оцінки вартості військового майна та об'єкта (об'єктів) обміну. Затверджені акти є підставою для укладення відповідних договорів міни. Вартість військового майна, що передається для проведення розрахунків з виконавцями і обмінюється на житло для військовослужбовців та членів їх сімей, зараховується у доходи державного бюджету як надходження від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна Збройних Сил та як видатки державного бюджету на потреби Збройних Сил.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ОБЛІКУ ОКРЕМИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

3.1 Правова характеристика видів господарської діяльності, здійснення яких дозволяється військовим частинам Збройних Сил України

Особливий інтерес становить правова природа тих коштів, що отримують військові частини внаслідок власної господарської діяльності, і які утворюють першу групу надходжень спеціального фонду бюджету ЗС держави. У складі цієї групи виділяються чотири підгрупи. Підгрупа 1. Плата за послуги, що надаються військовою частиною згідно з її основною діяльністю. Тобто це кошти, які надійшли як плата за послуги, надання яких пов'язане з виконанням основних функцій та завдань військової частини як бюджетної установи. Тут необхідно зауважити, що до середини 2008 року такий вид власних надходжень оборонне відомство не визнавало, а відповідні надходження за вказаним кодом бюджетної класифікації доходів у доходній частині кошторису Міноборони не обліковувалися. У керівних та роз'яснювально-довідкових документах МОУ вказувалося, що бюджетними установами цього відомства такі послуги не надаються, надходжень немає [179, с. 17; 181, с.69]. Однак 15 серпня 2008 року змінами, внесеними до Положення про порядок обліку та використання коштів спеціального фонду в Міністерстві оборони України [181], було закріплено необхідність обліку плати за послуги, що надаються бюджетними установами Міноборони відповідно до законодавства згідно з їх основною діяльністю (підгрупа 1), а зауваження про те, що такі послуги МОУ 145 не надаються та відповідних надходжень немає – видалено [182, с. 4]. Крім того, розширено перелік таких послуг, що надаються за плату установами та закладами МОУ, та відносяться до їх основної діяльності. Нині (з урахуванням Положення про

облік та використання коштів спеціального фонду державного бюджету в Міністерстві оборони України [179] (далі, якщо не зазначено інакше, – наказ МОУ від 10.10.2013 року № 689)) перелік таких послуг містить 12 видів, а саме: послуги з навчання курсантів вищих військових навчальних закладів. Зазначимо, що плата такі послуги надходить як відшкодування від курсантів та осіб офіцерського складу у разі дострокового розірвання контракту на проходження військової служби (навчання) у зв'язку з небажанням продовжувати навчання або через недисциплінованість, та в разі відмови від подальшого проходження служби на посадах осіб офіцерського складу після закінчення вищого навчального закладу, а також звільнення з військової служби упродовж п'яти років після закінчення вищого військового навчального закладу, як компенсація витрат, пов'язаних з їх навчанням та утриманням у вищому військовому навчальному закладі (зокрема: харчування, проживання, користування комунальними послугами тощо); послуги, пов'язані з призовом громадян на строкову військову службу, що надаються військовими комісаріатами. Кошти за такі послуги надходять від центральних або місцевих органів виконавчої влади (зокрема силових відомств, що не належать до МОУ, до яких направляються призовники) і пов'язані з компенсацією понесених витрат на: організацію харчування гарячою їжею на призовних дільницях, розміщення у разі очікування відправки до військових частин, перевезення призовників до пунктів збору та до військових частин, забезпечення продовольчим пайком в дорозі, закупівлю канцелярського приладдя та інших витратних матеріалів, тощо; послуги з проведення авіаційних пошуково-рятувальних робіт, що провадяться за договорами згідно з Порядком залучення пошуково-рятувальних сил і засобів до проведення робіт з пошуку і рятування, відшкодування витрат, 146 пов'язаних з їх проведенням, затвердженого постановою КМУ від 14.11.2012 року №1037; послуги із санаторно-курортного лікування, що надаються на пільгових умовах військовослужбовцям ЗС України, ветеранам війни і ветеранам військової служби, членам їх сімей та працівникам ЗС України санаторно-курортними закладами МОУ, як частина

оплати вартості путівки; послуги з медичної допомоги військовослужбовцям інших військових формувань (не ЗС України) та пенсіонерам з числа колишніх військовослужбовців, що надаються у військово-медичних закладах МОУ; послуги, що надаються метрологічними службами, військовими метрологічними і вимірювальними лабораторіями у сфері метрологічної діяльності підприємствам, установам та організаціям, які не належать до сфери управління МОУ, та громадянам; послуги з копіювання або друку документів, що надаються установами МОУ за запитами на інформацію (у разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення документів обсягом більше 10 сторінок); послуги, що надаються закладами культури оборонного відомства згідно з Переліком платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності, затвердженим постановою КМУ від 12.12.2011 року № 1271; надання військовими навчальними підрозділами вищих навчальних закладів та вищими військовими навчальними закладами платних послуг щодо підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу; послуги, що надаються спортивними клубами та навчально-спортивними закладами МОУ, відповідно до Переліку, передбаченого постановою КМУ від 14.04.2009 року № 356; послуги архівних установ МОУ відповідно до Переліку платних послуг, які можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів (в ред. постанови КМУ від 30.11.2004 року № 1608); 147 послуги, що надаються військовими представництвами МОУ з контролю якості та приймання продукції оборонного призначення на договірній основі іншим центральним органам виконавчої влади та вітчизняним суб'єктам господарської діяльності. При цьому спостерігається тенденція до розширення цього переліку, про що свідчать періодичні його доповнення МОУ. Підгрупа 2 має назву: «Надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності». По суті, ця підгрупа, як і попередня, передбачає отримання коштів військовими частинами, установами, закладами ЗС України від провадження тих видів господарської діяльності, здійснення яких

дозволяється на підставі чинного законодавства [36; 45], але відокремлюється від неї, оскільки охоплює надходження від тих видів послуг та робіт, що надаються та здійснюються військовими частинами без відношення до їх вузькопрофільного призначення (наприклад, профільність військово-архівних установ пов'язана з наданням саме архівних послуг та відображена в їх назві). Хоча, як буде встановлено далі, таке розмежування має не зовсім чіткий та певною мірою умовний характер. Як уже зазначалося, зараз у переліку дозволених військовим частинам, закладам, установам та закладам ЗС України видів господарської діяльності налічується 166 видів. Загалом, це господарсько-виробнича діяльність допоміжних, навчально-допоміжних підприємств, господарств, майстерень військових частин, справляння плати за проживання у гуртожитках, готелях, за надання комунально-побутових послуг тощо. Для спрощення системи фінансового планування, обліку та витрачання надходжень від господарської діяльності ці види господарської діяльності об'єднані за їх спорідненістю у 24 групи. Вважаємо за доцільне проаналізувати ці види діяльності за визначеними групами, грошові надходження (доходи) від провадження яких зараховуються до спеціального фонду державного бюджету України за кошторисом Міноборони.

1. Транспортне оброблення вантажів та складського господарства. 148 Уявляється, що до цього виду, серед іншого, належать надходження від зберігання нафтопродуктів складами і базами пального МОУ10 .
2. Діяльність санаторно-курортних закладів МОУ, у тому числі реалізація санаторних путівок за договірними цінами. Однак сюди не відносяться надходження від санаторно-курортного обслуговування військовослужбовців і членів їх сімей, інших осіб, які мають право на пільгове обслуговування та лікування, що, згідно з наказами МОУ [179; 184], віднесено до послуг, що надаються такими закладами згідно з їх основною діяльністю.
3. Діяльність лікувальних закладів МОУ, медична, стоматологічна практика та ветеринарна діяльність. Тут потрібно врахувати, що за КВЕД-201011 останній вид діяльності – ветеринарна – входить до складу секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність». І це уявляється вірним, адже лікування тварин

і контроль за їх станом, що здійснюється у ветеринарних лікарнях, на фермах, псарнях або розплідниках жодного відношення до діяльності лікувальних закладів з охорони здоров'я людини немає. Отже, спорідненість доходів від цих різних видів послуг є дуже сумнівною. Тим більш, що ветеринарна практика, на противагу медичним послугам, що надаються фахівцями військово-медичних закладів, у Збройних Силах значного поширення не має.

4. Виробництво виробів із деревини. Ця група має включати: виробництво дерев'яної тари та інших виробів з деревини; лісопилльне та стругальне виробництво; просочування деревини; виробництво дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів.

5. Діяльність у сфері телебачення та радіомовлення. Оскільки будь-якої деталізації цього рідкісного для військових частин виду діяльності¹² Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил (далі – Перелік № 1171), не надає, маємо використати пояснення цього виду економічної діяльності, що містяться, зокрема, в КВЕД2010. Так, цей вид, зокрема, включає: діяльність зі створення радіо- і телевізійних програм або придбання прав на поширення контенту на наступну трансляцію цих матеріалів, таких як розважальні програми, а також новини, ток-шоу, спортивні, навчальні, молодіжні програми тощо. Однак телекомунікаційні послуги до цього виду діяльності не відносяться. Також від цього виду діяльності слід відрізнити ті, що формують групу 16;

6. Діяльність у сфері вищої освіти (у тому числі навчання іноземних фахівців та фахівців інших міністерств у військових навчальних закладах МОУ). Цей вид діяльності, за встановленими Міноборони правилами обліку та використання надходжень до спеціального фонду бюджету, відрізняється від надання вищими військовими навчальними закладами (чи військовими підрозділами інших вищих навчальних закладів) послуг з підготовки студентів за програмою підготовки офіцерів запасу. Останній вид послуг оборонне відомство відносить до таких, що надаються бюджетними установами Міноборони згідно з їх основною діяльністю. Виникає питання: чому ж вища військова освіта як громадян України, так і громадян іноземних держав,

зараховується не до основної (підгрупа 1), а до додаткової (господарської) діяльності (підгрупа 2)? Адже вища освіта є вищою за складністю порівняно з повною загальною середньою освітою¹³ [187, п. 5 ст. 1], а вищий військовий навчальний заклад здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу [187, п. 6 ст. 1]. З точки зору господарсько-правового регулювання така диференціація грошових надходжень не є обґрунтованою та зрозумілою. Тим паче, що зараз нормативно-правовим актом Уряду держави [45] виокремлюється лише один вид господарської діяльності у сфері вищої освіти, провадження якого дозволяється військовим частинам Збройних Сил з метою отримання додаткового фінансування, який має ідентичну назву – «Вища освіта»¹⁴ ; 7. Діяльність автомобільного транспорту. Здебільшого це вантажні та пасажирські автомобільні перевезення. Розрахунок вартості таких перевезень здійснюється військовими частинами на основі відповідних методик, що періодично видаються у оборонному відомстві різними органами вищого військового управління; 8. Діяльність кафе та їдалень, послуги з постачання готової їжі. Як уявляється, до цієї групи слід віднести також і такі дозволені Збройним Силам види господарської діяльності як діяльність барів та ресторанів. При цьому варто зауважити, що надходження від таких видів діяльності було б логічніше об'єднати з надходженнями від діяльності гуртожитків, готелів, місць для проживання, які утворюють 23 групу надходжень, оскільки відповідні види послуг надаються, як правило, в комплексі. Ці міркування підтверджуються також і поєднанням цих послуг у секції I «Тимчасове розміщування й організація харчування» КВЕД-2010. Крім того, з цією групою послуг також органічно пов'язані дозволені до здійснення Збройними Силами послуги з виробництва хліба та хлібобулочних виробів, печива, пирогів і тістечок, перероблення та консервування овочів та фруктів, які хоча і складають один з розділів переробної промисловості («виробництво харчових продуктів»), але цілком можуть бути віднесені до 8 групи

господарських послуг. 9. Рекламна діяльність. Згідно з КВЕД-2010 рекламна діяльність включає забезпечення повного набору рекламних послуг (за допомогою власних можливостей або на договірній основі), у т.ч. консультування, послуги з художнього оформлення реклами, виготовлення рекламних матеріалів, їх купівлю. Однак цей вид діяльності не включає публікацію рекламної продукції, виробництво реклами для радіо, телебачення та кіно, рекламну фотозйомку тощо (16 група). 10. Діяльність зв'язку. Тут існує суттєва проблема щодо чіткого розуміння тих конкретних послуг чи робіт, що можуть охоплюватися вказаним видом діяльності. Річ у тім, що Перелік № 1171 не містить деталізованого опису цього виду діяльності, а КВЕД-2010, своєю чергою, завдяки бурхливому розвитку техніки зв'язку і, відповідно, суттєвому збільшенню та специфікації послуг, що надаються у цій сфері, не дає можливості чітко визначити види господарсько-економічної діяльності, які складають цю групу. Так, до неї може бути віднесена діяльність з виробництва обладнання зв'язку. Але ця група послуг належить до розділу «Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції» секції С («Переробна промисловість»). Сюди також можуть бути віднесені і поштові послуги. Однак згідно з КВЕД2010 останні входять до розділу «Поштова та кур'єрська діяльність» (секція Н – 152 «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»). Найбільш вірогідною уявляється належність цього виду діяльності до сфери послуг електров'язку, однак ця група послуг вже настільки розширилась, що потребувала її виокремлення, і за КВЕД-2010 складає окремий розділ під назвою «Телекомунікації (електров'язок)» у секції J – «Інформація та телекомунікації» [185]. При цьому вказану групу послуг, що можуть надаватися військовими частинами, слід відрізнити від послуг, які надаються ними, з розміщення та зберігання обладнання сторонніх операторів мобільного зв'язку на територіях та об'єктах цих військових частин. Хоча ці послуги і мають відношення до сфери зв'язку та інформаційних систем, однак надаються не військовими частинами. Останні лише сприяють їх наданню шляхом розміщення на своїй території і забезпечують їх збереження. Перегляд

інформації щодо змісту господарських договорів з надання вказаних послуг військовими частинами Збройних Сил дозволяє дійти висновку про поєднання в ньому двох різних видів діяльності: оренда рухомого (наприклад, наземного устаткування) або ж частини нерухомого (будівлі, чи споруди, технічного майданчику, частки іншої території) майна військової частини та надання охоронних послуг зі збереження телекомунікаційного обладнання [188, с. 1]. Однак останній вид діяльності до Переліку № 1171 взагалі не включено. Це слугує додатковим доказом існування прогалин у правовому регулюванні багатьох аспектів господарської діяльності, дозволеної до здійснення ЗС України. 11. Постачання пари та гарячої води, збирання, очищення та розподілення води. Об'єднання надходжень від цих видів діяльності не відповідає логіці КВЕД-2010, згідно з яким виробництво, збирання та розподілення пари, гарячої води для центрального опалення, виробництва енергії та інших цілей віднесено до секції D, а забір, очищення та розподілення води для побутових і виробничих потреб включені до секції E. 153 Зрозуміло, що КВЕД не може бути єдиним та принципово визначальним чинником для формування груп чи підгруп надходжень від певних видів господарської діяльності того чи іншого відомства, оскільки завжди існують і мають бути враховані особливості провадження окремих її видів різними суб'єктами господарювання, в т.ч. суб'єктами господарювання, що діють у складі Збройних Сил. Однак необхідно також і чітко усвідомлювати, що ця класифікація створена з метою забезпечення системи державного управління економікою обліково-статистичною інформацією, яка задовольняє потреби учасників господарських відносин в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку, господарські та фінансові взаємозв'язки [58, ст. 259] тощо. Тому існуюча класифікаційна система техніко-економічного характеру має слугувати чітким орієнтиром при здійсненні правового регулювання господарських відносин в державі, включаючи і правове регулювання господарської діяльності військових частин ЗС України. Виконання земляних та будівельно-монтажних робіт, розбирання будівель та

споруд. Ця група узагальнює доволі значний перелік господарських робіт, які за КВЕД-2010 належать до секції F («Будівництво»), і стисло можуть бути охарактеризовані як комплекс загальних та спеціалізованих робіт з будівництва будівель і споруд. Перелік дозволених військовим частинам Збройних Сил видів господарської діяльності містить 17 таких видів (зокрема, знесення будівель та споруд, будівництво доріг, аеродромів, електромонтажні, штукатурні, столярні та теслярські роботи, водо- та газопровідні, а також протипожежні роботи, тощо). Звичайно, що конкретні назви цих видів діяльності мають бути переглянуті з метою приведення у відповідність до єдиного розуміння їх техніко-економічного змісту згідно з чинною класифікацією КВЕД. Але основною у цьому процесі правового врегулювання уявляється необхідність більш виваженого підходу до визначення тих видів робіт, що дозволені для провадження військовим частинам як їх додаткової (господарської) діяльності, з урахуванням наявності тих реальних матеріально-технічних ресурсів 154 (особливо – робочої сили), що дозволять їм виконувати такі складні з організаційної, технологічної та інших точок зору роботи, пов'язані, зокрема, з процесами будівництва, монтажу, оздоблення складних споруд та конструкцій. Адже господарські можливості військових частин суттєво відрізняються від потужностей державних підприємств оборонно-промислового комплексу України. І це цілком зрозуміло, оскільки їх завдання у сфері забезпечення обороноздатності держави, а тому – й усі процеси їх життєдіяльності, принципово відмінні. Авіаційні перевезення, що здійснюються військово-повітряними суднами МОУ. Це нерегулярні пасажирські та вантажні перевезення авіаційним транспортом, що здійснюються за плату. Функціонування інфраструктури авіаційного, водного та автомобільного транспорту. Включає діяльність усіх інших об'єктів транспортних систем Міноборони, що забезпечує виконання перевезень відповідними видами транспорту, а також їх різноманітне обслуговування (діяльність військових аеродромів, морських баз тощо). Так, наприклад, у Повітряних Силах ЗС України практикується укладання господарських

договорів про спільне використання аеродромів, за якими військові частини надають платні послуги іншим учасникам договірних відносин по забезпеченню злітно-посадкових смуг, місць руління та місць стоянки повітряних суден, інформаційне метео-забезпечення та оформлення метео-документації у відповідності з вимогами керівних документів Міноборони та ін. [189, пункти 1.1, 3.2]. Правова регламентація загального порядку надання таких послуг здійснюється на рівні наказів командувачів видів військ ЗС України, якими, зокрема надаються методичні рекомендації щодо укладення таких договорів, їх типові тексти тощо. Виробництво будівельних матеріалів та конструкцій. Чітке розуміння тих видів діяльності, що складають цю групу, ускладнене різноманіттям робіт, що можуть бути віднесені до цієї групи. 155 Так, зрозуміло, що ці види робіт як за КВЕД-2010, так і за попередніми класифікаціями видів економічної діяльності, з якими був пов'язаний Перелік № 1171, відносяться до робіт, що узагальнюються назвою «Переробна діяльність». Це кількісно найбільша група видів діяльності, що ускладнює розуміння логіки нормотворців у формуванні досліджуваних груп надходжень коштів від господарської діяльності військових частин. Спроба логічно пов'язати ті види діяльності, що містяться у Переліку № 1171 і належать до цієї групи, дозволяє більш-менш чітко визначити, що сюди входять роботи з виробництва будівельних металевих конструкцій та виробництва готових для використання бетонних сумішей. Щодо таких видів діяльності, які містяться у Переліку № 1171, як, наприклад, виробництво виробів з бетону (гіпсу, цементу) для будівництва, то їх вже складно віднести до цієї групи, оскільки їх результатом буде не виробництво будівельних матеріалів, а виготовлення виробів для будівництва, що відрізнятимуться від простіших будівельних матеріалів (глина, пісок, деревина, гравій, цемент тощо) за формою, структурою та властивостями. Ще більше ускладнює розуміння змісту видів діяльності, що належать до цієї групи, штучно створене подвоєння: віднесення одних і тих самих видів робіт до різних облікових груп. Зокрема, надходження від таких дозволених військовим частинам до здійснення видів господарської

діяльності як лісопильне та стругальне виробництво, просочування деревини, виробництво дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів, можна віднести не тільки до групи діяльності, що складають надходження по групі 4 («виробництво виробів із деревини»), але і до тієї групи діяльності, що формують 15 групу («виробництво будівельних матеріалів та конструкцій»). Адаже вказані види господарсько-економічної діяльності за КВЕД-2010 складають один розділ і включають: оброблення деревини та виробництво дерев'яних виробів, таких як пиломатеріали (будівельний ліс), панелі, фанера, дерев'яна тара, дерев'яні покриття для підлоги, будівельні конструкції (ферми тощо) та збірні споруди [185]. 156 Ще більш незрозумілим є не включення до жодного зі встановлених Додатком до наказу МОУ від 10.10.2013 року № 689 [179] виду грошових надходжень від таких видів господарської діяльності військових частин як: виробництво робочого одягу; виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів; будівання та ремонт суден; виробництво літальних апаратів, включаючи космічні; діяльність з охорони громадського порядку та безпеки; пожежної охорони. 16. Видавництво газет, журналів, книг, поліграфічної діяльності та інших видів видавничої діяльності. До таких, зокрема, належить віднести і брошурувально-палітурну та оздоблювальну діяльність, виготовлення друкованих форм тощо. Уявляється, що сюди також, за спорідненістю, слід зарахувати передбачені Переліком № 1171 такі види діяльності як видання та тиражування звукозаписів, тиражування відеозаписів, виробництво, розповсюдження та демонстрація фільмів. Нині Українська армія має доволі обмежений перелік власних друкованих видань, серед яких основне місце займають журнали «Військо України», «Наука і оборона», газети «Народна армія», «Крила України», «Флот України» та деякі інші, засновниками яких є Міноборони як центральний орган виконавчої влади. Видання окружного, корпусного, навіть дивізійного рівня, що як радянська спадщина продовжували деякий час працювати в українських Збройних Силах, поступово занепали через відсутність бюджетного фінансування та невдалі спроби перебудувати свою діяльність відповідно до

умов ринкової економіки в Україні. Але прагнення до кращого є великим стимулом розвитку виробництва. Показовим прикладом кращого слугують дані про розвиток військововидавничої діяльності у провідних країнах світу. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки нині видається більше 1400 періодичних військових видань загальним тиражем більше 12 мільйонів примірників [190, с. 86]. Причому видавниками є не тільки центральні органи військового управління (Департамент оборони США, Об'єднаний комітет начальників штабів), а й 157 командування окремих видів Збройних Сил США (міністерства Військово-морських сил, Військово-повітряних сил, Сухопутних військ), об'єднані командування Збройних Сил США у зонах (сферах) їх відповідальності, штаби військових з'єднань і, навіть, окремі військові частини до бригади (військового корабля) включно [190, с. 87]. Фінансування здійснюється за рахунок військового бюджету, а також надходжень від реклами та передплати. Звичайно, належить враховувати обставини сьогодення українського війська, однак використання старих військово-типографських фондів при належному господарському підході та фінансової підтримки з боку військового відомства могло б відродити та розвинути відповідний вид господарської діяльності у національних Збройних Силах до гідного рівня. Очищення та прибирання приміщень та територій включає: прибирання виробничих та житлових приміщень, устаткування та транспортних засобів, прибирання сміття, боротьбу із забрудненнями та інші види діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, що не потребує наявності спеціалізованих знань. Ремонт техніки, устаткування, побутових виробів та предметів особистого вжитку. До цієї різноманітної групи слід віднести не тільки ремонт, а й технічне обслуговування і монтаж двигунів та турбін, насосів, компресорів та гідравлічних систем, підйально-транспортного устаткування, а так само ремонт і технічне обслуговування медичної техніки, контрольно-вимірювальних приладів, автомобілів, офісної та електронно-обчислювальної техніки. ремонт аудіо - та відеоапаратури, інших побутових електроприладів, годинників, взуття, одягу тощо. Як бачимо, ця група об'єднує,

хоча й подібні за назвою, але за складністю технологічного процесу – різні види діяльності, що ставить під сумнів доречність їх об'єднання в одну групу. Такі сумніви підтверджуються і нормативною класифікацією перелічених видів діяльності, за якою вони належать до різних секторів господарсько-економічної діяльності, а саме: до секції С (розділ 33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»), секції G (розділ 158 45, група 45.2 – «технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів»), та секції S (розділ 95 – «ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку»). 19. Оброблення брухту та відходів. Згідно з Переліком № 1171, ця група включає оброблення металевих та неметалевих брухту та відходів. Тут необхідно звернути увагу на низку обставин. По-перше, поняття брухту КВЕД-2010 містить лише при позначенні такого виду діяльності як «Оптова торгівля відходами та брухтом» (секція G, клас 47.77), розуміючи під брухтом як металеві, так і неметалеві брухт та відходи. Щодо господарської діяльності, пов'язаної зі збиранням, обробленням та розміщенням будь-яких відходів (поводження з відходами), то остання віднесена до розділу 38 («Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів») секції E («Водопостачання; каналізація, поводження з відходами»). Ця діяльність, зокрема, включає: збирання безпечних (побутових і промислових, будівельних у місцях їх накопичення, смітєвих контейнерах тощо) та небезпечних (відпрацьовані елементи живлення, відпрацьовані технічні та моторні олії, займісті, токсичні, їдкі та ін. речовини) відходів, їх ідентифікацію, відсортування, пакування, етикетування та подальше транспортування у місця їх перероблення (утилізації), знищення чи захоронення. По-друге, утилізацією (знищенням, захороненням) як безпечних так, і особливо, небезпечних відходів можуть займатися уповноважені на це державою суб'єкти підприємницької діяльності, які мають відповідні ліцензії, обладнання, ресурси, спеціально підготовлений персонал тощо. Тобто військові частини можуть здійснювати лише певну підготовчу роботу щодо збору та первинної обробки відходів (в тому числі й на умовах оплати такої роботи вищевказаними суб'єктами

підприємництва). Крім того, необхідно мати на увазі, що підготовча діяльність при поводженні з такими небезпечними відходами як, наприклад, боєприпаси, ракети, вибухові речовини, небезпечні компоненти іншого військового майна (акумуляторні батареї, елементи живлення засобів зв'язку, відходи 159 нафтопродуктів тощо) покладається на спеціалізовані військові частини – арсенали, бази, склади Збройних Сил [92, п. 5; 104, п. 11]. Такі роботи, зокрема, можуть включати: розконсервацію, демілітаризацію (тобто приведення у не остаточно споряджений вид або розбирання на елементи), пакування, підготовку переліків складових частин, які підлягають подальшій експлуатації, що містять дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння, проведення вантажно-розвантажувальних робіт, перевезення майна до місць утилізації та ін. 20. Інші види додаткової (господарської) діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам ЗС України. На нашу думку, тлумачення слова «інші», що міститься у наказі МОУ № 689 від 10.10.2013 року, слід шукати не у розпливчастій логіці відомчих актів, а в чинному КВЕД України. Так, за КВЕД-2010, секція S («Надання інших видів послуг») містить ті види послуг та робіт, що не увійшли до будь-якої іншої секції класифікованих видів економічної діяльності. При цьому переважно ці види робіт та послуг не входять до Переліку дозволених ЗС України видів господарської діяльності. Лише останній розділ цієї секції (розділ 96) об'єднує ті конкретні види господарських послуг, що містяться у Переліку № 1171 і можуть правомірно бути віднесені до тих, які формують вид надходжень спецфонду оборонного бюджету від інших видів господарської діяльності військових частин. Серед них: прання, оброблення білизни та інших виробів, надання послуг перукарнями та салонами краси, організація поховань та надання пов'язаних з ними послуг, діяльність із забезпечення фізичного комфорту. Викликає щонайменше здивування логіка нормотворців, які вважають можливим надання військовими частинами Збройних Сил таких видів послуг, як, наприклад, перукарські або послуги салонів краси, чи із забезпечення фізичного комфорту (що включає діяльність турецьких лазень, саун і парових бань, соляріїв, салонів для зменшення ваги

тіла та схуднення, масажних салонів), або ж організацію поховань та пов'язаних з ними послуг (зокрема, підготовку тіла для поховання або кремації, бальзамування тощо).

Пропозиції щодо взаємодії Збройних Сил і суб'єктів туристичної діяльності у сфері воєнного туризму також надходили до Міноборони і від Вченої ради географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка по науковій програмі «Стратегія і програма посилення конкурентних позицій вітчизняного військового туризму на ринку туристських послуг (на умовах господарського договору)» у березні 2010 року [192], і від Голови Державної служби туризму і курортів Міністерства культури і туризму України у травні 2010 року [194]. Серед цілком вірогідних підвидів цього напрямку спільної діяльності можна виділити такі: екскурсії до військових частин (в тому числі відвідування бойових кораблів, ознайомлення з сухопутною та авіаційною військовою технікою як старовинною, так і сучасною); проходження короткотривалої (кількаденної) строкової служби на території військового містечка або в польових умовах; діяльність мілітарі-готелів; ознайомлювальні та тренувальні польоти на навчально-бойових літаках та гелікоптерах; водіння бронетанкової техніки та навчальні стрільби з неї; здійснення військово-топографічних подорожей та змагань, відвідування військових некрополів; проведення воєнно-історичних реконструкцій та ін. Щодо позитивних наслідків цієї діяльності не тільки для Збройних Сил, а й для українського суспільства загалом, то вони не підлягають сумніву. Це, крім явної фінансової вигоди, і можливість підтримання на достатньому рівні професійних навичок військовослужбовців, які залучатимуться до забезпечення заходів воєнного туризму (льотчик-інструктор, механік-водій, стрілок-оператор та ін.), і демонстрація могутності військових формувань України, професійної майстерності кадрових військовиків, і воєнно-патріотичне виховання молоді, і відновлення позитивного ставлення чоловічого населення України до виконання військового обов'язку, і формування почуття поваги до України у 15

Згідно з листом Туристичного оператора «Кривоентур» Міністру оборони

України, питання організації воєнного туризму розроблялося ще у 2000-2002 роках на Яворівському полігоні Сухопутних військ ЗС України (Львівська область) та на Кіровському аеродромі (Автономна Республіка Крим), але так і не було завершено [193, с. 1].

І це вже не кажучи про можливості широкого залучення інших дозволених військовим частинам видів господарської діяльності, суміжних з воєнно-туристичними послугами: надання місць для тимчасового проживання, діяльність кафе, барів, їдалень тощо. До того ж, варто відзначити, що така діяльність фактичних загроз бойовій та мобілізаційній готовності військових частин, задіяних в її провадженні, не створює. Однак ці пропозиції, на жаль, реалізовані не були. І проблема не в юридичних перепонах, яких, власно кажучи, і немає, а скоріше, в інертності окремих чиновників оборонного відомства, нерозумінні і незацікавленості в отриманні економічного, професійного, духовного ефектів від такого напряму господарсько-дохідної діяльності Збройних Сил. Надання місць для короткотермінового проживання, у тому числі від діяльності гуртожитків і готелів, що знаходяться на балансі військових частин, закладів та установ Міноборони. По суті, це види діяльності загалом передбачаються у розділі «Тимчасове розміщення» секції I чинного КВЕД, і включають також діяльність дитячих оздоровчих закладів (таборів), турбаз, гірських таборів, кемпінгів, наметових містечок, що знаходяться (можуть знаходитися) на балансі військових частин, закладів та установ оборонного відомства. Надані послуги включають щоденне прибирання та заміну постільної білизни. Крім вказаних, при провадженні цього виду діяльності також можливе надання військовими частинами і широкого переліку додаткових послуг, таких як забезпечення харчуванням і напоями, паркування, послуги пралень, басейнів і тренажерних залів, місць для відпочинку та розваг, а також конференц-залів і місць для проведення нарад. Важливо відрізнити ці види діяльності від тих, що є подібними, але мають тривалий характер, наприклад, такі як надання в оренду будинків, упоряджених або неупоряджених квартир чи апартаментів для постійного проживання зазвичай

на строк більше одного місяця. Економіко-правова природа такої діяльності є іншою за характером, а кошти від неї мають обліковуватися та розподілятися за дещо іншими правилами (підгрупа 3 власних надходжень військової частини – плата за оренду майна). Вирощування та виробництво сільськогосподарської продукції. Аналіз КВЕД-2010 дозволяє дійти висновку, що цю групу має складати діяльність не тільки з вирощування зернових, технічних культур, фруктів, ягід тощо, але й розведення худоби та інших тварин, рибальство і різні послуги у риболовстві, а також виробництво м'яса, консервування овочів та фруктів, виробництво борошна, тощо (тобто види діяльності, частково закріплених у секціях А та С вказаного класифікатора). Хоча за певних обставин, як уже зазначалося, надходження від останніх двох видів додаткової (господарської) діяльності можуть входити до 8 групи власної господарської діяльності військових частин, що приносить доход. Господарсько-правовий інтерес тут складають інші обставини. Вище уже розглядалися проблеми нормативного визначення правового режиму земель оборони, наданих для забезпечення потреб Збройних Сил, а зараз необхідно звернути увагу на існуючу різноплановість у розумінні правової природи, власно кажучи, самого процесу виробництва сільськогосподарської продукції у Збройних Силах: хто є конкретним суб'єктом виконання цього комплексу робіт, за рахунок яких фондів здійснюватиметься ця діяльність, як будуть враховуватися та використовуватися надходження, на якій правовій основі здійснювати відшкодування збитків, вірогідність яких доволі значна у цих видах діяльності, і головне – в якій формі вона буде здійснюватися: як підсобне господарство військової частини для забезпечення власних потреб або ж як господарські послуги, що надаватиме військова частина стороннім особам за плату? Останнє відразу виключаємо, оскільки в такому разі військові частини перетворяться на аграрні підприємства, що неприпустимо і в практичному, і в теоретичному сенсі. Тим паче, що військові радгоспи перестали існувати ще в середині 2000-х років. Але що ж містить у собі ця діяльність з точки зору виробничого процесу, як не самостійне, тобто власними силами, знаннями, коштом, з певною долею

ризикую провадження фізичною особою (чи персоналом юридичної особи) комплексу заходів із забезпечення повного циклу робіт з вирощування с/г продукції (зерна, овочів, фруктів, худоби, тощо)? У межах ведення військовою частиною власного підсобного господарства це уявити можливо, особливо враховуючи досвід радянських часів. Однак в сучасних умовах, за відсутності навіть штатних посад у складі військової частини, які б відповідально могли займатися цією роботою і надавати відповідні якісні послуги стороннім особам, така діяльність не уявляється можливою хоча б тому, що вона може стати на заваді бойовій та мобілізаційній готовності особового складу військової частини. Звичайно, така діяльність може провадитися лише на великих земельних та водних ділянках. У ЗС України на таких ділянках розташовуються, як правило, військові полігони – військові частини з відповідною організаційно-штатною структурою, призначені для забезпечення проведення заходів оперативної та бойової підготовки військ (сил), бойового застосування засобів ураження (озброєння та військової техніки), польового, повітряного, морського вишколу особового складу військових підрозділів, кораблів тощо [97, п. 1.1.]. При цьому можливість використання земельних ділянок військових полігонів для потреб або в цілях господарської діяльності, дозволеної до провадження Збройним Силам, виключена. Так, відповідно до вимог «Положення про полігони Збройних Сил України» від 03.05.2008 року на території полігонів забороняється спорудження та утримання не пов'язаних з бойовою підготовкою об'єктів (парки, склади, сховища тощо), а також використання земельних ділянок полігонів не за призначенням та передача їх у користування іншим землекористувачам [78, п.п. 2.2, 2.5]. Отже, відомчий нормативний акт ніяк не враховує ані чинне законодавство України, яке дозволяє займатися господарською діяльністю, в тому числі з використанням земель, на яких розміщені військові формування, ані реальні потреби самого оборонного відомства у наповненні спеціального фонду бюджету. І це ще не все. Закон України «Про використання земель оборони» закріпив можливість використання земель оборони в господарських цілях шляхом надання

військовими частинами (за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади) дозволів фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування [59, ст. 4]. Однак відповідний механізм і порядок надання такого дозволу мав визначатися Урядом країни. Такий порядок (хоча із значним запізненням) був розроблений Державним комітетом України із земельних ресурсів і у липні 2010 року мав вигляд проекту постанови КМУ [110]. Серед іншого, порядок передбачав з метою раціонального використання земель, що не використовуються військовими частинами, але перебувають у їх постійному користуванні, надання дозволів фізичними і юридичними особами на вирощування сільськогосподарських культур, випасання худоби та заготівлю сіна на безоплатній основі (курсив мій – Е.Б.). Напевно, що ця обставина не влаштувала військове відомство, і тому постанова не вийшла у світ. При цьому військові землі й далі використовуються в сільськогосподарських цілях на не зовсім легальних засадах. Серед усього Переліку видів господарської діяльності, дозволених Збройним Силам, лише один з них – «Здавання в оренду власного нерухомого майна» передбачає право військових частин у спеціально встановленому порядку, здавати об'єкти військової нерухомості в оренду. Проте цей вид діяльності формує чи не найбільшу частку доходів спеціального фонду оборонного бюджету (нагадаємо, що переважно балансоутримувачами військових об'єктів нерухомості є квартирно-експлуатаційні органи ЗС України, які, як правило, і виступають стороною у відповідних договірних відносинах). Так, за інформацією начальника ГШ ЗС України, тільки за 2000 рік від передачі в оренду військового майна, що знаходилося на балансі Збройних Сил (тобто без урахування доходів від зданої в оренду нерухомості, яка знаходилась у віданні підприємств та госпрозрахункових організацій Міноборони), Державний бюджет отримав 3,5 млн. гривень [206, с. 2]. При цьому вказана сума могла би бути більшою (на суму понад 1,5 млн. гривень),

якби не порушення та недоліки при нарахуванні орендної плати, виявлені контрольно-ревізійними органами Міноборони [206, с. 2].

3.2 Особливості обліку та використання коштів, отриманих від результатів власної господарської діяльності військової частини

Відповідно до Бюджетного кодексу України та Закону України "Про господарську діяльність у Збройних Силах України" формування спеціального фонду військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України (далі - бюджетні установи), здійснюється за рахунок власних надходжень.

Перелік груп та підгруп власних надходжень бюджетних установ та напрями їх використання визначено частиною четвертою статті 13 та частиною дев'ятою статті 51 Бюджетного кодексу України.

Бюджетні установи здійснюють дозволені види господарської діяльності, пов'язаної з отриманням додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил), виключно після їх реєстрації як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України.

Господарська діяльність, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання в установленому порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії.

Реєстрація бюджетних установ як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України здійснюється відповідно до Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 травня 2000 року № 749.

Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 року № 1171.

Планування, використання та облік надходжень спеціального фонду бюджетними установами Міністерства оборони України здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228 "Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ" та Переліку власних надходжень бюджетних установ Міністерства оборони України за групами та видами надходжень (додаток).

Кошти, отримані як плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, бюджетні установи використовують на покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг.

Якщо доходи бюджетних установ від надання послуг перевищують витрати, пов'язані з організацією та наданням послуг, бюджетні установи (за винятком військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів культури, спорту та охорони здоров'я Збройних Сил України) щомісяця 50 відсотків таких коштів перераховують на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України.

Решту коштів бюджетні установи використовують на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

Кошти, отримані за додаткову (господарську) діяльність, бюджетні установи використовують для організації додаткової (господарської) діяльності.

Якщо доходи бюджетних установ перевищують витрати, пов'язані з організацією додаткової (господарської) діяльності, бюджетні установи (за винятком військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів культури, спорту та охорони здоров'я Збройних Сил України) щомісяця 50 відсотків таких коштів перераховують на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України.

Решту коштів бюджетні установи використовують на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

Розрахунок суми коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, та додаткову (господарську) діяльність, яка підлягає перерахуванню Міністерству оборони України, здійснюється за формулою

$$\text{Спер.} = (\text{Сд} - \text{Св} - \text{Сп}) \times 0,5,$$

Міністерство оборони України спрямовує ці кошти на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду державного бюджету за відповідною бюджетною програмою.

Бюджетні установи (за винятком військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів культури, спорту та охорони здоров'я Збройних Сил України) щомісяця 50 відсотків коштів, отриманих як плата за оренду майна (за винятком сум, які спрямовуються на відшкодування понесених витрат і сплату податків), перераховують на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України для фінансування першочергових заходів з утримання, облаштування, ремонту та придбання майна.

Розрахунок суми коштів, отриманих як плата за оренду майна, яка підлягає перерахуванню на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України, здійснюється за формулою

$$\text{Спер.} = (\text{Сд} - \text{Св} - \text{Сп}) \times 0,5,$$

Решту коштів від плати за оренду майна бюджетні установи використовують на фінансування заходів з утримання, облаштування, ремонту та придбання майна.

Кошти від реалізації в установленому порядку майна (крім коштів, які надходять від здачі відходів паперу, шмаття (ганчір'я) та від реалізації продукції, що виробляється бюджетними установами за результатами здійснення дозволених видів господарської діяльності) у повному обсязі

зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України.

Надходження від реалізації в установленому порядку майна (крім надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого майна) Міністерство оборони України та бюджетні установи використовують на ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти та господарські потреби, включаючи оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

Перерахування бюджетними установами власних надходжень на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України здійснюється на підставі платіжних доручень бюджетних установ лише в межах однієї програми та однієї групи власних надходжень.

Кошти спеціального фонду, які надходять від головного розпорядника бюджетних коштів, бюджетні установи спрямовують виключно на цільові видатки, визначені цим розпорядником, у межах бюджетних асигнувань за спеціальним фондом.

Бюджетні установи, які не є платниками житлово-комунальних послуг, кошти, одержані від споживачів (діяльність гуртожитків, готелів, комендантських дільниць, засобів тимчасового розміщення і проживання тощо) як плата або відшкодування за спожиті житлово-комунальні послуги та енергоносії, перераховують у повному обсязі не менше одного разу на місяць на рахунки відповідних квартирно-експлуатаційних органів на підставі укладених з ними договорів.

Квартирно-експлуатаційні органи здійснюють контроль за нарахуванням бюджетними установами плати за житлово-комунальні послуги, своєчасністю і повнотою їх перерахування та спрямовують ці кошти на оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

Керівники бюджетних установ відповідають за своєчасне нарахування плати за житлово-комунальні послуги, її утримання та перерахування на

спеціальні реєстраційні рахунки квартирно-експлуатаційних органів. У разі проведення бюджетними установами (відповідно до законодавства) операцій у натуральній формі зазначені операції проводяться в межах затверджених кошторисів за спеціальним фондом та відображаються в бухгалтерському обліку виконання державного бюджету.

Для зарахування до доходів та видатків спеціального фонду вартості необоротних активів, отриманих у натуральній формі, бюджетні установи не пізніше останнього робочого дня місяця складають та подають органам Державної казначейської служби України довідку про надходження в натуральній формі за формою, наведеною в додатку 35 до Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2012 року № 1407, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 січня 2013 року за № 130/22662. Бухгалтерський облік необоротних активів, отриманих як дарунків, гуманітарна, благодійна, міжнародна технічна або інша допомога на безповоротній основі, захопленого озброєння, техніки та майна противника бюджетні установи здійснюють відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 26 червня 2013 року № 611, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18 липня 2013 року за № 1214/23746.

Вартість цих активів бюджетні установи відображають у звітності відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 24 січня 2012 року № 44 "Про затвердження Порядку складання фінансової, бюджетної та іншої звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів", зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09 лютого 2012 року за № 196/20509.

Розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, законність та достовірність проведених операцій у натуральній формі згідно із законодавством.

Благодійні внески бюджетні установи зараховують виключно на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органах Державної казначейської служби України для зарахування цих надходжень (благодійних внесків, грантів та дарунків), та спрямовують відповідно до затверджених в установленому законодавством порядку кошторисів на організацію основної діяльності. Кошти, доходи та видатки спеціального фонду відображаються бюджетними установами на відповідних субрахунках бухгалтерського обліку згідно із законодавством. Департамент фінансів Міністерства оборони України щороку до 15 січня, виходячи з доведеного Державною казначейською службою України витягу з розпису витрат спеціального фонду державного бюджету з розподілом за видами надходжень на відповідний рік, готує та доводить до бюджетних установ інформацію щодо реквізитів спеціальних реєстраційних рахунків Міністерства оборони України за відповідними бюджетними програмами для зарахування власних надходжень.

Наказ Міністерства оборони України №879 від 02.09.2014 року говорить про проведення інвентаризації забезпечується власником (власниками) або уповноваженим органом (посадовою особою), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів (далі - керівник підприємства), який створює необхідні умови для її проведення, визначає об'єкти, періодичність та строки проведення інвентаризації, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим. У цих випадках визначені на підприємстві строки проведення інвентаризації не можуть перевищувати строків, визначених цим Положенням.

Інвентаризація проводиться з метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Під час інвентаризації активів і зобов'язань перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан, відповідність критеріям визнання і оцінка. При цьому забезпечуються:

виявлення фактичної наявності активів та перевірка повноти відображення зобов'язань, коштів цільового фінансування, витрат майбутніх періодів;

установлення лишку або нестачі активів шляхом зіставлення фактичної їх наявності з даними бухгалтерського обліку;

виявлення активів, які частково втратили свою первісну якість та споживчу властивість, застарілих, а також матеріальних та нематеріальних активів, що не використовуються, невикористаних сум забезпечення;

виявлення активів і зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання.

Суцільною інвентаризацією охоплюються всі види зобов'язань та всі активи підприємства незалежно від їх місцезнаходження, у тому числі предмети, що передані у прокат, оренду або перебувають на реконструкції, модернізації, консервації, у ремонті, запасі або резерві незалежно від технічного стану. Також інвентаризації підлягають активи і зобов'язання, які обліковуються на позабалансових рахунках, зокрема цінності, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні (об'єкти оперативної (операційної) оренди основних засобів, матеріальні цінності на відповідальному зберіганні, переробці, комісії, монтажі), умовні активи і зобов'язання (непередбачені активи та зобов'язання) підприємства (застави, гарантії, зобов'язання тощо), бланки документів суворої звітності, інші активи.

Проведення інвентаризації є обов'язковим:

перед складанням річної фінансової звітності в обсязі, визначеному пунктом 6 цього розділу, з урахуванням особливостей проведення інвентаризації і в строки, визначені пунктом 10 цього розділу;

у разі передачі майна державного підприємства або бюджетної установи в оренду, приватизації майна державного підприємства, перетворення державного підприємства, передачі державного підприємства (його структурних підрозділів) або бюджетної установи до сфери управління іншого

органу управління (на дату передачі), крім передачі в межах одного органу управління, в інших випадках, визначених законодавством;

у разі зміни матеріально відповідальних осіб, а також у разі зміни керівника колективу (бригадира), вибуття з колективу (бригади) більше половини його членів або на вимогу хоча б одного члена колективу (бригади) при колективній (бригадній) матеріальній відповідальності (на день приймання-передачі справ) в обсязі активів, які знаходяться на відповідальному зберіганні;

у разі встановлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей (на день встановлення таких фактів) в обсязі, визначеному керівником підприємства;

за судовим рішенням або на підставі належним чином оформленого документа органу, який відповідно до закону має право вимагати проведення такої інвентаризації. У цих випадках інвентаризація має розпочатися у термін та в обсязі, зазначених у належним чином оформленому документі цих органів, але не раніше дня отримання підприємством відповідного документа;

у разі техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха (на день після закінчення явищ) в обсязі, визначеному керівником підприємства;

у разі припинення підприємства в обсязі, визначеному пунктом 6 цього розділу;

у разі переходу на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами (на дату такого переходу);

в інших випадках, передбачених законодавством.

Підприємства, що знаходяться на тимчасово окупованій території та/або на території проведення антитерористичної операції (або їх структурні підрозділи (відокремлене майно) перебувають на зазначених територіях), проводять інвентаризацію у випадках, обов'язкових для її проведення, тоді, коли стане можливим забезпечити безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал цих підприємств.

Зазначені підприємства зобов'язані провести інвентаризацію станом на 01 число місяця, що настає за місяцем, у якому зникли перешкоди доступу до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, та відобразити результати інвентаризації в бухгалтерському обліку відповідного звітного періоду.

У разі одержання відмови постачальника задовольнити претензію щодо недовантаження товарів або одержання від покупця претензії щодо недовантаження товарів проводиться вибіркова інвентаризація тих товарів, на які заявлені вказані претензії.

Інвентаризація активів та зобов'язань перед складанням річної фінансової звітності проводиться до дати балансу в період:

трьох місяців для необоротних активів (крім незавершених капітальних інвестицій, об'єктів основних засобів, які на момент інвентаризації будуть знаходитися поза підприємством, зокрема автомобілів, морських і річкових суден, які відбудуть у тривалі рейси, тощо), запасів (крім незавершеного виробництва та напівфабрикатів, інших матеріальних цінностей, які на момент інвентаризації будуть знаходитися поза підприємством), поточних біологічних активів, дебіторської та кредиторської заборгованостей, витрат і доходів майбутніх періодів, зобов'язань (крім невикористаних забезпечень, розрахунків з бюджетом та з відрахувань на загальнообов'язкове державне соціальне страхування);

двох місяців для незавершених капітальних інвестицій, незавершеного виробництва, напівфабрикатів, фінансових інвестицій, грошових коштів, коштів цільового фінансування, зобов'язань у частині невикористаних забезпечень, розрахунків з бюджетом та з відрахувань на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

до тимчасового вибуття з підприємства об'єктів основних засобів, зокрема автомобілів, морських й річкових суден, які відбудуть у тривалі рейси, інших матеріальних цінностей, які на дату інвентаризації будуть знаходитися поза підприємством.

При цьому інвентаризація земельних ділянок, будівель, споруд та інших нерухомих об'єктів може проводитись один раз на три роки (крім нерухомого майна державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій, у тому числі того, що передано в оренду, концесію, та державного майна, яке не увійшло до статутного капіталу господарських організацій, утворених у процесі приватизації та корпоратизації, інвентаризація яких проводиться відповідно до вимог законодавства щодо інвентаризації об'єктів державної власності).

За рішенням керівника підприємства інвентаризація інструментів, приладів, інвентарю (меблів) може проводитись щороку в обсязі не менше 30 відсотків усіх зазначених об'єктів з обов'язковим охопленням інвентаризацією всіх інструментів, приладів, інвентарю (меблів) протягом трьох років.

Інвентаризація музейних цінностей проводиться відповідно до строків, встановлених центральним органом виконавчої влади, який здійснює формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

Інвентаризація бібліотечних фондів за рішенням керівника підприємства за встановленим ним графіком може проводитись протягом року. Інвентаризація книжкових пам'яток проводиться щороку. За наявності обсягу бібліотечних фондів від 100 до 500 тис. одиниць інвентаризація може проводитись протягом п'яти років з охопленням щорічно не менше 20 відсотків одиниць, а понад 500 тис. одиниць - протягом десяти років з охопленням щорічно не менше 10 відсотків одиниць. Інвентаризація дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, які містяться у приладах, обладнанні та інших виробках, здійснюється одночасно з інвентаризацією цих активів. Інвентаризація майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення строку дії договору оренди або його розірвання), та оформлення її результатів проводяться відповідно до Положення про інвентаризацію майна державних підприємств, що

приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення строку дії договору оренди або його розірвання), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 березня 1993 року № 158.

Інвентаризація об'єктів державної власності проводиться відповідно до Методики проведення інвентаризації об'єктів державної власності, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2005 року № 1121.

Для проведення інвентаризації на підприємстві розпорядчим документом керівника підприємства створюється інвентаризаційна комісія з представників апарату управління підприємства, бухгалтерської служби (представників аудиторської фірми, централізованої бухгалтерії, суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи, яка здійснює ведення бухгалтерського обліку на підприємстві на договірних засадах) та досвідчених працівників підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік (інженери, технологи, механіки, виконавці робіт, товарознавці, економісти, бухгалтери). Інвентаризаційну комісію очолює керівник підприємства (його заступник) або керівник структурного підрозділу підприємства, уповноважений керівником підприємства.

У тих випадках, коли бухгалтерський облік ведеться безпосередньо керівником підприємства, інвентаризаційну комісію очолює керівник підприємства самостійно.

За рішенням керівника підприємства до складу інвентаризаційної комісії можуть бути включені члени ревізійної комісії господарського товариства.

У разі проведення інвентаризації за судовим рішенням або на підставі належним чином оформленого документа органу, який відповідно до закону має право вимагати проведення такої інвентаризації, посадові особи відповідного органу (за їх згодою) можуть бути присутні при проведенні інвентаризації.

Інвентаризація проводиться повним складом інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) та у присутності матеріально відповідальної особи. На підприємстві, де через великий обсяг робіт проведення інвентаризації не може бути забезпечено однією комісією, для безпосереднього проведення інвентаризації у місцях зберігання та виробництва розпорядчим документом керівника підприємства створюються робочі інвентаризаційні комісії.

До складу робочих інвентаризаційних комісій включаються представники апарату управління, бухгалтерської служби та досвідчені працівники підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік (інженери, технологи, механіки, виконавці робіт, товарознавці, економісти, бухгалтери).

До складу робочих інвентаризаційних комісій можуть бути включені члени інвентаризаційної комісії. Голова і склад робочих інвентаризаційних комісій затверджуються розпорядчим документом керівника підприємства.

Забороняється призначати головою робочої інвентаризаційної комісії для перевірки активів, що знаходяться на відповідальному зберіганні у тих самих матеріально відповідальних осіб, одного й того самого працівника два роки підряд. Матеріально відповідальні особи не включаються до складу робочої інвентаризаційної комісії для перевірки активів, що знаходяться у них на відповідальному зберіганні. У разі створення робочих інвентаризаційних комісій інвентаризаційна комісія:

- організовує проведення інвентаризацій і здійснює інструктаж членів робочих інвентаризаційних комісій;
- здійснює контрольні перевірки правильності проведення інвентаризацій, а також вибіркові інвентаризації активів і зобов'язань за рішенням керівника підприємства;
- перевіряє правильність визначення інвентаризаційних різниць, обґрунтованість пропозицій щодо заліків пересортиці цінностей в усіх місцях їх зберігання;

- при встановленні серйозних порушень правил проведення інвентаризації та в інших випадках проводить за рішенням керівника підприємства повторну інвентаризацію;

- розглядає причини виявлених нестач та втрат від псування активів, формує пропозиції щодо заліку внаслідок пересортиці, списання нестач у межах норм природного убутку, а також понаднормових нестач і втрат від псування цінностей із зазначенням причин та вжитих заходів щодо запобігання таким втратам і нестачам та відображає відповідну інформацію у протоколі.

Робочі інвентаризаційні комісії:

- здійснюють інвентаризацію активів у місцях зберігання та виробництва;

- разом з бухгалтерською службою беруть участь у визначенні результатів інвентаризації і розробляють пропозиції щодо заліку нестач і лишків за пересортицею, а також списання нестач у межах норм природного убутку;

- оформлюють протокол, в якому наводиться інформація, що вимагається при складанні протоколу інвентаризаційної комісії.

Об'єкти, періодичність та строки проведення інвентаризації у звітному році затверджуються розпорядчим документом керівника підприємства. Голова і члени інвентаризаційної комісії (робочих інвентаризаційних комісій) забезпечують додержання правил проведення інвентаризацій, повноту і точність внесення до інвентаризаційних описів (актів інвентаризації) даних про фактичні залишки активів та повноту відображення зобов'язань, правильність та своєчасність оформлення матеріалів інвентаризації.

До початку перевірки фактичної наявності активів:

перевіряється справність усіх ваговимірювальних приладів;

завершується обробка всіх документів щодо руху активів та формуються останні на момент інвентаризації реєстри прибуткових і видаткових документів або звіти про рух активів визначаються залишки на дату інвентаризації;

- активи групуються, розсортовуються та розкладаються за назвами, сортами, розмірами у порядку, зручному для підрахунку (у разі проведення

раптових інвентаризацій це робиться у присутності інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії)).

Голова інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) візує всі прибуткові та видаткові документи, що додаються до реєстрів (звітів), із зазначенням «До інвентаризації на (дата)». Для бухгалтерської служби ці документи є підставою для визначення залишків активів на початок інвентаризації за даними обліку.

Матеріально відповідальні особи дають в інвентаризаційному описі розписки про те, що до початку інвентаризації всі прибуткові та видаткові документи на активи здані в бухгалтерію, що всі цінності, які надійшли під їх відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані. Наявність активів при інвентаризації встановлюється шляхом обов'язкового підрахунку, зважування, обміру. Переважування, обмір, підрахунок проводяться у порядку розміщення активів у приміщенні, де вони зберігаються. Визначення ваги (обсягу) навалочних матеріалів може проводитися на основі обмірів і технічних розрахунків. Акти обмірів і розрахунки додаються до інвентаризаційних описів. Якщо інвентаризація активів у приміщенні, де вони зберігаються, не закінчена протягом одного дня, вона має бути закінчена протягом наступних днів. Після того, як інвентаризаційна комісія (робоча інвентаризаційна комісія) залишила це приміщення, голова інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) опечатує його пломбінатором. Під час перерви в роботі інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) інвентаризаційні описи повинні зберігатися у закритому приміщенні, де проводиться інвентаризація.

У разі зберігання активів у різних ізольованих приміщеннях в однієї матеріально відповідальної особи інвентаризація проводиться послідовно за місцями зберігання. Після перевірки цінностей вхід до приміщення опечатується пломбінатором.

На прибуткових документах на активи, що надійшли до місць зберігання активів до передачі їх в експлуатацію або використання (далі - склад) під час

інвентаризації, матеріально відповідальною особою у присутності членів інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) робиться відмітка «після інвентаризації». На видаткових документах про активи, які відпущені зі складу під час інвентаризації, з дозволу керівника підприємства у присутності членів інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) робиться відмітка «після інвентаризації» з посиланням на дату інвентаризаційного опису, де записані ці активи, або вони заносяться до окремого інвентаризаційного опису, якщо ще не були внесені до інвентаризаційного опису.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У даній науковій роботі здійснено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукових завдань, що полягає у всебічному виявленні та розв'язанні комплексу проблем пов'язаних з здійсненням господарської діяльності ЗС України.

1. Господарська діяльність у Збройних Силах України - це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) в межах і порядку, визначених цим Законом. Господарська діяльність у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності. Господарська діяльність у Збройних Силах України не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності. Не допускається залучення військовослужбовців до виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, непередбачених законодавством.

Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, узгодженим з центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, затверджує види військового майна, яке не підлягає приватизації.

2. Говорячи власне про правові основи, то основні нормативно-правові акти фактично зазначалися вище, проте необхідно наголосити, що особливості здійснення господарської діяльності у Збройних Силах України визначаються ст. 414 Господарського кодексу України, Законом України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» та рядом інших нормативно-правових актів. Чинне законодавство досить повно та всебічно врегульовує питання щодо господарської діяльності у Збройних Силах України, визначаючи, зокрема, це

поняття як специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності, що передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) у межах і в порядку, визначених законом.

3. Проаналізувавши характерні ознаки суб'єктів господарювання – військових частин, які здійснюють діяльність у сфері господарювання на підставі Закону країни «Про господарську діяльність у Збройних Силах країни», стає зрозумілим, що військові частини, які займаються господарюванням, є повноправними та самостійними суб'єктами господарських правовідносин. Вступ військової частини у господарський оборот під своїм дійсним або умовним найменуванням зумовлено сукупністю таких факторів: її належності до бойових чи забезпечувальних підрозділів ЗС країни, необхідності забезпечення встановленого режиму секретності, потреби в інформуванні населення щодо сфери та специфікації своєї діяльності. Висвітлюються особливості право- та деліктоздатності військових частин. Господарську правоздатність військових частин визначено як спеціальну правоздатність, зміст якої полягає в нормативно-визначеній здатності військових частин мати такі права і нести обов'язки, котрі забезпечують можливість їх участі у господарських правовідносинах (у господарському обороті) з метою залучення додаткових механізмів матеріального забезпечення їх публічно-правової діяльності та діяльності ЗС країни загалом.

Закон країни «Про здійснення господарської діяльності у Збройних Силах країни» у статті 3 визначає перелік суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність у Збройних Силах країни.

Так, відповідно до цієї норми суб'єктами господарської діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та

видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Варто також підкреслити, що в українському законодавстві військові частини як суб'єкти господарської діяльності можуть використовуватися в узагальненому розумінні, включаючи перелік всіх вище зазначених суб'єктів.

4. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарську діяльність в Збройних Силах України» порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до цього Порядку, який був названий в розділі 1 роботи, реєстрації підлягають військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил (далі - військові частини), які здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, шляхом включення до реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності.

Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності проводиться Міноборони відповідно до названого Порядку та Положення про порядок ведення реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності, що затверджується Міноборони.

Виходячи зі змісту Порядку, варто підкреслити, що військова частина як суб'єкт господарської діяльності може:

- а) почати здійснювати господарську діяльність після реєстрації;
- б) припинити господарську діяльність разом із виключенням з реєстру;
- в) змінити вид господарської діяльності шляхом перереєстрації.

При здійсненні реєстрації військової частини як суб'єкта господарської діяльності її може бути включено до реєстру або їй може бути відмовлено у реєстрації.

5. Поняття військового майна та його правового режиму було визначено Законом України від 21.09.1999 № 1075-XIV «Про правовий режим майна у

Збройних Силах України” [2]. Відповідно до ст. 1 цього Закону “Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв’язку тощо. Вирішення питань щодо забезпечення Збройних Сил України військовим майном, а також визначення порядку вилучення і передачі його до сфери управління центральних або місцевих органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядним установам і організаціям та у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність (за згодою відповідних органів місцевого самоврядування) з дотриманням вимог Закону України “Про передачу об’єктів права державної та комунальної власності” належить до компетенції Кабінету Міністрів України з урахуванням того, що озброєння та бойова техніка можуть передаватися лише до військових формувань, існування яких передбачено законом. Міністерство оборони України, як центральний орган управління Збройних Сил України, здійснює відповідно до закону управління військовим майном, у тому числі закріплює військове майно за військовими частинами (у разі їх формування, переформування), приймає рішення щодо перерозподілу цього майна між військовими частинами Збройних Сил України, в тому числі у разі їх розформування.

6. Особливий інтерес становить правова природа тих коштів, що отримують військові частини внаслідок власної господарської діяльності, і які утворюють першу групу надходжень спеціального фонду бюджету ЗС держави. У складі цієї групи виділяються чотири підгрупи. Підгрупа 1. Плата за послуги, що надаються військовою частиною згідно з її основною діяльністю. Тобто це кошти, які надійшли як плата за послуги, надання яких пов’язане з виконанням

основних функцій та завдань військової частини як бюджетної установи. Тут необхідно зауважити, що до середини 2008 року такий вид власних надходжень оборонне відомство не визнавало, а відповідні надходження за вказаним кодом бюджетної класифікації доходів у доходній частині кошторису Міноборони не обліковувалися. У керівних та роз'яснювально-довідкових документах МОУ вказувалося, що бюджетними установами цього відомства такі послуги не надаються, надходжень немає [179, с. 17; 181, с.69]. Однак 15 серпня 2008 року змінами, внесеними до Положення про порядок обліку та використання коштів спеціального фонду в Міністерстві оборони України [181], було закріплено необхідність обліку плати за послуги, що надаються бюджетними установами Міноборони відповідно до законодавства згідно з їх основною діяльністю (підгрупа 1), а зауваження про те, що такі послуги МОУ 145 не надаються та відповідних надходжень немає – видалено [182, с. 4]. Крім того, розширено перелік таких послуг, що надаються за плату установами та закладами МОУ, та відносяться до їх основної діяльності. Нині (з урахуванням Положення про облік та використання коштів спеціального фонду державного бюджету в Міністерстві оборони України [179] (далі, якщо не зазначено інакше, – наказ МОУ від 10.10.2013 року № 689))

7. Планування, використання та облік надходжень спеціального фонду бюджетними установами Міністерства оборони України здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228 "Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ" та Переліку власних надходжень бюджетних установ Міністерства оборони України за групами та видами надходжень (додаток).

Кошти, отримані як плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, бюджетні установи використовують на покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг.

Якщо доходи бюджетних установ від надання послуг перевищують витрати, пов'язані з організацією та наданням послуг, бюджетні установи (за винятком військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів культури, спорту та охорони здоров'я Збройних Сил України) щомісяця 50 відсотків таких коштів перераховують на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України.

Решту коштів бюджетні установи використовують на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

Кошти, отримані за додаткову (господарську) діяльність, бюджетні установи використовують для організації додаткової (господарської) діяльності.

Якщо доходи бюджетних установ перевищують витрати, пов'язані з організацією додаткової (господарської) діяльності, бюджетні установи (за винятком військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів культури, спорту та охорони здоров'я Збройних Сил України) щомісяця 50 відсотків таких коштів перераховують на спеціальні реєстраційні рахунки Міністерства оборони України.

Решту коштів бюджетні установи використовують на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

Пропозиції

За результатами здійсненого дослідження розроблено та запропоновано ряд пропозицій щодо удосконалення, оптимізації та необхідності закріплення юридичних гарантій запобігання зменшенню обороноздатності країни при здійсненні військового господарювання, зокрема шляхом розмежування військових частин ЗС України на три категорії з урахуванням наявної матеріально-технічної бази, поставлених завдань щодо оборони держави та можливостей негативного впливу на стан їх бойової та мобілізаційної готовності. Необхідно нормативно встановити вимоги для розмежування військових частин ЗС України за їх функціональними завданнями щодо оборони держави

та можливістю негативного впливу здійснення ними господарсько-дохідної діяльності на стан їх бойової та мобілізаційної готовності, а також наявною матеріально-технічною базою на три категорії: 1) мають право займатися такою діяльністю (з чітко визначеними обмеженнями) для самостійного забезпечення життєдіяльності з місцевих ресурсів, 2) можуть і повинні займатися такою діяльністю для наповнення додатковими коштами оборонного бюджету держави, 3) зайняття такою діяльністю взагалі заборонено.

Право військових частин самостійно розпоряджатися частиною доходів, отриманих від власної господарської діяльності, суттєво обмежено, що не сприяє оперативному розв'язанню нагальних проблем військової частини, пов'язаних з виконанням покладених на неї завдань й інших заходів повсякденної діяльності, та потребує удосконалення шляхом запровадження матеріально стимулюючих нормативів, гармонійно поєднаних з адміністративними методами правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1996.- № 30.-ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 № 2456-VI, у редакції від 20 вересня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №№ 50–51. – Ст. 572
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. 436-IV у редакції від 20 вересня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, №19-20, №21-22. – Ст. 144.
4. Загальне Положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1040 //Офіційний вісник України. – 2008. - № 93. – Ст. 3068.
5. Інструкція про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам: затв. наказом Міністра оборони України від 11.06.2008 р. № 260 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 53. – Ст. 1789.
6. Інструкція з діловодства у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністра оборони України від 11.11.1998 №400 //Поточний архів Адміністративного департаменту Міністерства оборони України за 1998 рік. 407
7. Інструкція з організації представництва інтересів Міністерства оборони України, органів військового управління, армійських корпусів, повітряних командувань, об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України під час розгляду справ судами загальної юрисдикції, ведення претензійно-позовної роботи та виконання рішень судів, затверджена наказом Міністра оборони України від

14.12.2007 № 686 //Поточний архів Адміністративного департаменту Міністерства оборони України за 2007.

8. Керівництво по списанню з обліку матеріальних та грошових засобів у Збройних Силах України: затв. наказом Міністра оборони України від 21.06.1994 р. №165 (з наст. змінами та доп.). – Вид-во Міністерства оборони України, 1994. – 213 с. / Військова частина А0289 (м. Феодосія): вх. б/н від 27.09.2001р.

9. Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2000 р. № 1171 (в ред. постанови від 15.04.2009 р. № 309) // Офіційний вісник України. – 2009. – № 29. – Ст. 973

10. Положення про військово (корабельне) господарство Збройних Сил України: затв. наказом Міністра оборони України від 16.07.1997 р. № 300 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 52. – Ст. 202.

11. Положення про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.05.2000 р. № 748 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 18. – Ст. 751.

12. Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі: затв. постановою Верховної Ради України від 23.06.1995 р. № 243/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 25. – Ст. 193. 225

13. Положення про Міністерство оборони України: затв. Указом Президента України від 06.04.2011 р. № 406/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 10. – Ст. 559.

14. Положення про Міністерство юстиції України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2006 № 1577 //Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3020.

15. Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: затв. постановою Кабінету Міністрів

України від 04.08.2000 р. № 1225 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 32. – Ст. 1366.

16. Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1225 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 32. – Ст. 1366.

17. Положення про юридичну службу Збройних Сил України, затверджене наказом начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від 07.12.2005 № 202 // Право військової сфери. – 2006. – № 3.

18. Порядок вилучення і передачі військового майна Збройних Сил: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. № 1282 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 36. – Ст. 1690.

19. Порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1919 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 1. – Ст. 26.

20. Порядок погашення кредиторської заборгованості військових формувань та правоохоронних органів за отримане військове майно (товари, продукцію), виконані роботи та надані послуги: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 600 // Офіційний вісник України. – 2003. – №№ 18–19. – Ст. 819

21. Порядок реалізації металобрухту, утвореного у військових формуваннях: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.1999 р. № 2287 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 50. – Ст. 99.

22. Порядок утилізації військового майна Збройних Сил: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15.05.2003 р. № 705 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 21. – Ст. 2386. /– 2010. – № 66. – Ст. 934.

23. Порядок утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р. № 812 (в ред. ПКМУ від 16.06.2010 р. № 469) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 46. – Ст. 1500.

24. Про вдосконалення діяльності юридичної служби Міністерства оборони України, затверджене наказом Міністра оборони України від 26.09.2005 № 584 // Право військової сфери. – 2006. – № 3.

25. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. № 1076-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 408.

26. Про Збройні Сили України: Закон України №1934-XII від 06.12.1991 р. (в ред. Закону № 2019-III від 05.10.2000 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – Ст. 410.

27. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України № 959-XII від 16.04.1991р. (в редакції Закону №2530-VII від 04.10.2018 р.)// Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 29, ст. 377

28. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України № 4002-XII від 24.02.1994р (в редакції Закону №2147а-VIII від 15.12.2017р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 25, ст.198

29. Про оренду державного та комунального майна: Закон України № 2269-XII від 10.04.1992р. (в редакції Закону №2581-VIII від 04.11.2018р.) // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1992, N 30, ст.416

30. Про порядок погашення зобов'язань платників податків: Закон України від 21.12.2000 р. № 2181-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10. – Ст.44.

31. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 407.

32. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 07.03.2018 №2269-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 12, ст.68

33. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 № 548-III // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 22-23. - Ст. 194.

34. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV у редакції від 30 вересня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№40-44. – Ст. 356.

35. Аміров О.І., Ворона В.В., Місяць О.О. Організація ревізії фінансово-господарської діяльності військової частини та оформлення її результатів. Навчальний посібник. – К. : ВІКНУ, 2009. – 104 с.

36. Андрушко П. Створення, діяльність, реорганізація і ліквідація суб'єктів підприємницької діяльності — юридичних осіб. К.: Юридичний вісник України, 1997р. — № 52.

37. Бабенко Р. Проблематика розмежувань понять «підприємництво» та «господарська діяльність» / Р. Бабенко // Право військової сфери. – 2008. – № 8. – С. 25–26.

38. Бараненков В. В. Об учредительных документах военных учреждений / В.В.Бараненков // Право в Вооруженных Силах – военно-правовое обозрение. – 2006. – № 9. – С. 64–68.

39. Бараненков В. В. Юридическая личность военных организаций или Имеет ли право командир воинской части заключать договоры? / В.В. Бараненков / Право в Вооруженных Силах – военно-правовое обозрение. – 2006. – № 2. – С. 40–42.

40. Баранцев П. Ліквідація підприємств: правове регулювання, оподаткування // Право України, 2010. – № 12.

41. Белов В.К. Военное право учеб. пособ. / В.К. Белов; Нанобуква. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://nanobukva.ru/b/altern/belov_v_k_-_voennoe_pravo_17.html.

42. Богуцький П. П. Військове право України: джерела, структура та розвиток : монографія / П.П. Богуцький. – О. : Фенікс, 2008. – 188 с.

43. Бойченко Е. Г. Історично-правові аспекти господарського забезпечення діяльності військових формувань у ХІХ – першій половині ХХ століття / Е.Г. Бойченко // Верховенство права та правова держава :

44. Бойченко Е. Г. Правове регулювання обліку бюджетних коштів в Збройних Силах України / Е.Г. Бойченко // Соціально-економічний розвиток регіонів та його програмування: цілі, механізми, інструменти: Матеріали щоріч. наук.-практ. конф. (28 травня 2014 р., м. Одеса). – О. : ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 8–11.
45. Бойченко Е. Г. Термінологія нормативного регулювання господарської діяльності Збройних Сил України потребує гармонізації / Е.Г. Бойченко // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 68 / під ред. С.В. Ківалова – О. : Юрид. літ., 2012. – С. 391–399.
46. Бойченко Е. Г. Щодо гармонізації термінології у сфері господарської діяльності Збройних Сил України / Е.Г. Бойченко // Правове життя сучасної України : Матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (20–21 квітня 2012 р., м. Одеса). – О. : Фенікс, 2016.– Т. 3.– С. 240–242.
47. Бойченко Е.Г. Господарське забезпечення діяльності українських військових формувань в XI-XIX століттях / Е.Г. Бойченко // Правове життя сучасної України : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2013 р., м. Одеса). – О. : Фенікс, 2013. – Т. 2. – С. 743
48. Брижеватий В.М., Сизов А.І. Економіка Збройних Сил України як складова частина оборонної економіки країни. — К. : ВІКНУ, 2014. — 59 с.
49. Вагапов В. До питання фінансування Збройних Сил України / В. Вагапов // Наука і оборона. – 2012. – № 2. – С. 61–65.
50. Виноградов А. Ю. Гражданская правосубъектность воинской части : дисс. ... канд. юрид. наук : 20.02.03 / Виноградов Антон Юрьевич. – М., 2000. – 223 с.
51. Военная экономика - підручник /за ред. В.І. Мірненка, І.М. Ткача, В.Л.Рихтюка; Нац. ун-т оборони України .– К., 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-15921.html>.
52. Гайворонський В.М, Жушман В.П. – Господарське право України: Підручник. – Харків: Право, 2009. – 384 с.

53. Господарське право : навч. посібник / О.М. Вінник. 2-ге вид., змін. та доп. – К.: Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008.– 766 с.
54. Господарське право : підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх [та ін.]; за ред. О.П. Подцерковного. – Х. : Одіссей, 2010. – 640 с.
55. Грудницька С. М. Господарська правосуб'єктність державних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 222 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С.М. Грудницька; НАНУ України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2012. – 38 с.
56. Жук Л.А, Жук І.А, Неживець О.М. – Господарське право: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2012. – 400 с.
57. Збірник законодавства з питань організації праці у ВВНЗ, ВНПВНЗ (електронне видання) [Текст] / за заг. ред. В.В. Балабіна. — К. : ВІКНУ, 2014, — 380 с.
58. Зыкова И.В. Перспективы развития правового регулирования государственной регистрации юридических лиц – военных организаций / И.В. Зыкова // Право в Вооруженных Силах – военно-правовое обозрение. – 2005. – № 7. – С. 59–64.
59. І.В. Кириленко. Основи оборонної економіки : курс лекцій. – К. : ВІКНУ, 2009. – 135 с.
60. Іванов С. О. До питання про цивільно-правовий статус Міністерства оборони України / С.О. Іванов // Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки». – 2007. – № 4. – С. 160–166.
61. Іванов С. О. Правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами / С.О. Іванов // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1–2(9–10). – С. 117–123.
62. Іванов С. О. Організаційно-правова форма військової частини як юридичної особи / С.О. Іванов // Часопис Хмельницького університету

управління та права «Університетські наукові записки». – 2009. – № 3. – С. 74–80. 219

63. Іванов С. О. Правова природа господарської діяльності військових частин Збройних Сил України / С.О. Іванов // Молодь у юридичній науці : зб. тез доп. Міжнар. наук. конф. мол. вчених «Четверті осінні юридичні читання» (21– 22.10.2005). Частина 2. – Хмельницький ун-т управління та права : Вид-во ХУУП, 2005. – С. 112–116..

64. Капаєва Л.М., Лях М.С. Фінансове право: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 248 с.

65. Кивлюк В. С. До питання матеріально-технічного та медичного забезпечення Збройних Сил України / В.С. Кивлюк // Наука і оборона. 2007. – № 2. – С. 33–37.

66. Кісель В. Й. Військові частини Збройних Сил України як квазісуб'єкти цивільного права / В.Й. Кісель // Право України. – 2006. – № 2. – С. 125–127.

67. Кісель В. Й. Деякі аспекти деліктоздатності військових частин Збройних Сил України / В.Й. Кісель // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 5. – С. 147–154.

68. Кісель В. Й. Поняття та правовий режим військового майна: цивільноправовий аспект / В.Й. Кісель // Юридична Україна. – 2006. – № 2. – С.59–63.

69. Кісель В. Й. Правова природа правосуб'єктності бюджетних установ як суб'єктів цивільних правовідносин / В.Й. Кісель // Право України. – 2007. – № 3. – С.132–135.

70. Кісель В. Й. Статус військових частин Збройних Сил України як суб'єктів цивільних правовідносин / В.Й. Кісель // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3(15). – С. 107–110.

71. Кондик П. М. Правові аспекти визначення статусу військового майна / П.М. Кондик // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 3. – С. 161– 165.

72. Кучеренко І. Підстави для ліквідації юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності // Підприємництво, господарство і право.- 2011. – №2.- С.45-54.
73. Кучинський Ю.Д. Особливості адміністративно-правового регулювання правового режиму військового майна. Теорія і практика розвитку наукових знань: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24–25 груд.2016р.).Київ, 2016. С.34–36.
74. Кучинський Ю.Д. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання режиму військового майна в Україні. Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки: матеріали Міжнар. наук. -практ. конф. (Запоріжжя, 17 – 18 берез. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 56 – 59
75. Кучинський Ю.Д. Принципи забезпечення адміністративно-правового режиму військового майна. Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 берез. 2017р.). Одеса, 2017. С101–104.
76. Мамутов В. К. О регулировании предпринимательской деятельности (рецензія на рукопис Саниахметовой Н. А. «Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты». – Одесса, 1998.) / В.К. Мамутов // Экономика и право : сб. науч. тр. – К. : Юринком Интер, 2003. – С. 128–130.
77. Марко І. Ю. Про сучасну структуру військових фінансів / І.Ю. Марко // Наука і оборона. – 2000. – № 3. – С. 20–22.
78. Марко І.Ю., Котій Д.М., Медведєв Ю.Б., Семеніхін І.М., Анохін В.М. Основи фінансового забезпечення військової частини. Частина перша. Навчальний посібник. – К. : ВІКНУ, 2006. – 380 с.
79. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 травня 2013 р., м. Ужгород). – Херсон :Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 77–80.
80. Мунтіян В. І. Механізм забезпечення економічної безпеки України / В.І. Мунтіян // Наука і оборона. – 2000. – № 1. – С. 12–15ю

81. Мунтіян В. І. Проблемні питання оборонного планування / В.І. Мунтіян // Військо України. – 2002. – № 9–10. – С. 5–8.
82. О.І. Кузьмич, Д.М. Бабій, О.І. Олефір. Оплата праці працівників у військових частинах / за редакцією Ю.Б. Медведєва. – К. : ВІКНУ, 2009. – 379с.
83. Основи фінансового забезпечення військової частини. Частина перша : навч. пос. / [І.Ю. Марко, Д.М. Котій, Ю.Б. Медведєв, І.М. Семеніхін, В.М. Анохін]. – К. : ВІКНУ, 2006. – 380 с.
84. Основи фінансового забезпечення військової частини. Частина перша : навч. пос. / [І.Ю. Марко, Д.М. Котій, Ю.Б. Медведєв, І.М. Семеніхін, В.М. Анохін]. – К. : ВІКНУ, 2006. – 380 с. 223
85. Папуша І. О. Специфіка визначення предмета у посяганнях на військове майно / І.О. Папуша // Вісник національної академії прокуратури України. – 2013. – № 2. – С. 89–92.
86. Подцерковний О. П. Грошові зобов'язання учасників господарських відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.П. Подцерковний; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2015. – 40 с.
87. Поляков В. Ю. Правове регулювання господарської діяльності некомерційних організацій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Поляков Віталій Юрійович. – Донецьк, 2012. – 240 арк.
88. Поніматченко Ю. А. Правове регулювання діяльності Збройних Сил України : підручник / Ю.А. Поніматченко. – Вінниця : Нова Книга, 2002. – 256 с.
89. Правова робота в Збройних Силах України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.І. Кириленка. – К. : ВІКНУ, 2010. – 408 с.
90. Семеніхін І.М., Анохін В.М. Фінансове забезпечення військової частини. Навчальний посібник. – К. : ВІКНУ, 2007. – 380 с.
91. Скаун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник / О.Ф. Скаун. – Харьков : Эспада, 2007. – 840 с.

92. Універсальний словник-енциклопедія. УСЕ ПВП. — К.: Всеуито. 2003 р.С.212-310
93. Храмов В.О., Бовтрук Ю.А. Зовнішньоекономічна політика: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2002. 202 - 264 с.
94. Шевченко Я.М. – Цивільне право України: Академічний курс: Том I Загальна частина – К.: Концерн „Видавничий Дім Ін Юре“, 2011. – 520 с.
95. Шпильовий С.Є., Котій Д.М. Управління фінансово-економічною діяльністю та фінансовий контроль у Збройних Силах України. Навчальний посібник. – К. : ВІКНУ, 2008. 300– 310 с.
96. Шпильовий С.Є., Місяць О.О. Фінансово–господарський аудит у Міністерстві оборони та Збройних Силах України: необхідність та шляхи впровадження.– К. : ВІКНУ, 2010. С. 148–153
97. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.
98. Щербина В. С. Поняття та зміст правового режиму майна суб’єктів господарювання / В.С. Щербина // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 70–78.
99. Щербина В. С. Правовий режим майна у Збройних Силах України / В.С. Щербина // Приватне право і підприємництво : зб. наук. пр.; Н.-д. ін-т приват. права і підприємництва Нац. акад. правових наук України. – 2012. – № 11. – С. 148–153
100. Юсупов В. Зовнішньоекономічна політика держави: правові питання визначеності та функціонування // Підприємництво, господарство і право. 2005. - №3. -С.25-29.